

Johanna Virtanen

Luonnotonta haureutta

Samaan sukupuoleen kohdistuneen halun määrittäminen Suomessa vuosina
1880-1920

tutkielma

Pro gradu -

Huhtikuu 2008

Historian ja etnologian

laitos

Jyväskylän

yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Virtanen Johanna	
Työn nimi – Title Luonnotonta haureutta. Samaan sukupuoleen kohdistuneen halun määrittäminen Suomessa vuosina 1880–1920.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu-tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 61 sivua
Tiivistelmä – Abstract Samaan sukupuoleen kohdistuneet seksuaaliteot kriminalisoitiin Suomessa vuonna 1894 voimaan tullessa rikoslaisissa. Laki kattoi niin miesten kuin naistenkin keskinäiset seksuaalisuhteet. Eurooppalaisessa viitekehityksessä myös naisten keskinäisten seksuaalisuhteiden kriminalisointi oli harvinaista. Lääke- ja terveystieteellisessä kirjallisuudessa samaan sukupuoleen vetoa tunteneet henkilöt nousivat esille 1800-luvun lopussa. Varsinkin terveystieteellisessä kirjallisuudessa erilaisten oppaiden, eritoten seksuaalivalistusoppaiden, myötä samaan sukupuoleen kohdistunut halu oli esillä aika ajoin. Suomessa kuitenkin saman sukupuolen väliset seksuaalisuhteet olivat vielä marginaalisia 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Tutkimuksessani tarkastelen kuinka samaan sukupuoleen kohdistunutta halua ja tekoja määriteltiin rikosoikeudellisessa, lääke- ja terveystieteellisessä ajattelussa sekä valtaväestön parissa. Valtaväestön käsityksistä tarkastelen kuinka valtaväestö yleisesti suhtautui samaan sukupuoleen kohdistuneeseen haluun ja kuinka taas samaan sukupuoleen vetoa tunteneet henkilöt itse määrittivät samaan sukupuoleen kohdistunutta haluaan.	
Asiasanat – Keywords	

homoseksuaalisuus, sukupuoli, seksuaalisuus, eläimiin sekaantuminen, samasukupuolisuus, rikoslaki, seksuaalivalistus
Säilytyspaikka – Depository
Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitos
Muita tietoja – Additional information

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Homoseksuaalisuuden historian tutkimuksen kapea kenttä	4
1.2	Tutkimuskysymykset	6
1.3	Lähdeaineisto ja sen käsittely	8
1.3.1	Lähteet	8
1.3.2	Metodi	11
2	Samasukupuolisuus vuoden 1889/1894 rikoslaissa	13
2.1	Saman sukupuolen välisten seksuaalitekojen kriminalisointi	13
2.2	Haureuden harjoittajat	15
3	Nurinpuolisia viettelijöitä, sodomiittilaisia, pederasteja, miehimyksiä ja kaksineuvoisia 23	
3.1	Nurinpuolisia viettelijöitä	23
3.2	Sodomiittilaisia, pederasteja, miehimyksiä	26
3.3	Pseudohermafrodiitteja?	30
3.4	Kohti modernimpaa käsitystä	31
4	Samasukupuolisuus seksuaalikulttuurissa	35
4.1	Aikalaiskuvaus samasukupuolisista suhteista	35
4.2	Naismaiset miehet ja miesmäiset naiset suullisessa perinteessä	37
4.3	Samasukupuolisuuden sijoittuminen keskusteluun arkipäivän seksuaaliongelmista 38	
5	Samaan sukupuoleen vetoa tunteneet	42
5.1	Julkisesti eläneet samasukupuoliset henkilöt	42
5.2	XYZ	43
5.3	Työmies S	43
5.4	Kauppias H	44
5.5	Kauppa-apulainen L ja Prostituoitu B	45
5.6	Impi	46
5.7	Identifiointi	47
5.8	Valikoituminen	51
6	Päätäntö	54
	Lähdeluettelo	58

1 Johdanto

1.1 Homoseksuaalisuuden historian tutkimuksen kapea kenttä

Tutkin pro gradu –työssäni, miten homoseksuaalisuus määriteltiin Suomessa vuosien 1880 ja 1920 välisenä aikana. Taustalla ovat aiemman tutkimuskirjallisuuden esittämät näkemykset siitä, että homoseksuaalien kategoria tuolloin tuntuisi puuttuneen täysin Suomesta. Sata vuotta sitten homoseksuaalit eivät olleet yhteisönsä hyväksytyjä jäseniä, eikä heitä edes esiintynyt arkipuheessa juurikaan. Itse asiassa sana homoseksuaali ilmestyi suomen kieleen vasta 1900-luvun puolivälin tienoilla. Oppineissa diskursseissa sanan homoseksuaali eri variaatiot vilahtelivat jo 1900-luvun alkupuolella, mutta yhtäläillä sieltä myös puuttui yhtenäinen sanasto kuvaamaan samaan sukupuoleen vetoa tunteneita henkilöitä.¹ Kuitenkin muualla länsimaissa homoseksuaalisuus oli jo kuuluva puheen- ja huolenaihe 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.²

Aiemmassa tutkimuksessa Jan Löfström on tutkinut vuonna 1999 julkaistussa tutkimuksessaan *Sukupuoliero agraarikulttuurissa ”Se nyt vaan on semmonen”* homoseksuaalisuutta agraarikulttuurin muistitiedossa ja suullisessa perinteessä ja on tullut siihen tulokseen, että homoseksuaalisuuden kategoriaa ei vielä ollut 1800-luvun lopun ja 1900-luvun ensimmäiseen puoliskoon sijoittuvassa aineistossa. Löfström on tarkastellut asiaa mieheyden ja naiseuden ja niiden välisen polarisaation kautta ja tullut siihen tulokseen, että vähän polarisoituneet sukupuoliroolit mahdollistivat homoseksuaalisuuden kategorian puuttumisen, koska poikkeavia yksilöitä ei tarvinnut siirtää omaan lokeroonsa, kun rajat eivät olleet niin tarkasti vedettyjä.³

Löfströmin teos ja hänen väitöskirjansa *The social construction of homosexuality in Finnish society, from late nineteenth century to 1950`s* ovat ainoita tutkimuksia, joissa on tarkasteltu homoseksuaalisuutta nimenomaan muustakin kuin lääketieteelliseltä tai rikosoikeudelliselta kannalta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Vaikka Löfström on ainoa, joka on tarkastellut homoseksuaalisuutta myös 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkupuolella, on myös

¹ Löfström 1999, s. 26–31.

² Löfström 1995, s. 27.

³ Löfström 1999, s. 197–198.

muutamia teoksia, jotka tekevät läpileikkauksen pidemmältä ajalta ja näin ollen sivuavat vanhempaakin aikaa. Antu Soraisen vuonna 2005 julkaistu väitöskirja *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa* tarkastelee oikeustapausten ohessa vuoden 1889 rikoslain pykälää, jossa samaa sukupuolta olevien keskinäiset seksuaalisuhteet kriminalisoitiin, sekä kyseisen lainkohdan syntyyn liittyntä keskustelua. Yhtäältä myös Olli Stålströmin vuonna 1997 julkaistu väitöskirja *Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu* lähtee ajallisesti liikkeelle vanhemmasta ajasta ja tarkastelee Suomenkin oloissa tapahtunutta lääketieteellistä keskustelua homoseksuaalisuudesta.

Viime vuosien aikana homoseksuaalisuuden historia on noussut tieteellisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi. Pääsääntöisesti homoseksuaalisuuden historiaa käsittelevä tutkimus on keskittynyt ajallisesti 1900-luvun loppupuoleen ja sitä varhaisempi aika on jäänyt vähäisemmälle tutkimiselle. Leimaavaa koko homoseksuaalisuuden historian tutkimuksella on myös ollut, että sitä – historiallisuudesta huolimatta – on tehty hyvin vähän itse historiatieteen parissa. Omassa pro gradu –työssäni pyrin täyttämään tätä aukkoa tarkastelemalla, nimenomaan historiatieteellisen tutkimuksen keinoin, kuinka samaan sukupuoleen kohdistunut halu määriteltiin varhaisempaa aikana.

Vaikka omaan tutkimukseeni liittyvä homoseksuaalisuuden historian tutkimuskirjallisuus on hyvin vähäistä, löytyy kuitenkin muutakin tutkimuskirjallisuutta, joka olennaisesti liittyy pro gradu –työni aihepiiriin, erityisesti koskien osiota, joka käsittelee lääke- ja terveystieteellisen opaskirjallisuuden luomaa kuvaa homoseksuaalisuudesta. Arja-Liisa Räsänen vuonna 1995 julkaistu väitöskirja *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920* tarkastelee avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaiden luomaa kuvaa sukupuolirooleista. Anssi Halmesvirran vuonna 1998 julkaistu tutkimus *Vaivojensa vangit. Kansa kysyi, lääkärit vastasivat – historiallinen vuoropuhelu 1889–1916* tutkii Terveystieteiden lehden lääkäripalstalle lähetettyjä kirjeitä ja lääkäreiden niihin antamia vastauksia. Minna Uimosen vuonna 1999 julkaistu väitöskirja *Hermotumisen aikakausi. Neuroosit 1800– ja 1900– lukujen vaihteen suomalaisessa lääketieteessä* kuvaa hermotautien mairinnousua Suomessa 1800– ja 1900-lukujen vaihteessa, mikä olennaisesti liittyy lääke- ja terveystieteelliseen keskusteluun.

Pro gradu -työni on mentaliteettihistoriallinen tutkimus. Mentaliteettihistoria tarkastelee yhtäältä maailmankuvaa, ajattelumalleja, normeja, tapoja ja perinteitä. Mentaliteettihistorian tutkimukselle on tunnusomaista ottaa piiriinsä myös sellaisia kansankerroksia ja elämänaiheita, joista ei suoranaisesti jää historiallisesta aiemmin merkittävinä pidettyjä lähteitä.⁴ Omassa tutkimuksessani tarkastelen eritoten ajattelumalleja, joilla samasukupuolisuuden suhtaudutaan ja niitä normeja ja tapoja, jotka määrittävät suhtautumista samasukupuolisuuden. Aiempi tutkimus on pitkälti keskittynyt aina yhteen tiettyyn lähdetyyppiin, mutta omassa työssäni luen näitä erilaisia lähteitä rinnakkain.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tarkastelen pro gradu -työssäni homoseksuaalisuutta rikosoikeudelliselta, lääke- ja terveystieteelliseltä, aikalaisten sekä samaan sukupuoleen vetoa tunteneiden näkökulmasta. Homoseksuaalisuus terminä tässä kohtaa ei kuitenkaan ole relevantti, koska se ei ollut käytössä aikalaistenkaan parissa. Sen vuoksi käytänkin jatkossa aikalaisten oppineiden ilmaisua samasukupuolisuus⁵. Samasukupuolisuus terminä on myös siinä mielessä perustellumpi kuin homoseksuaalisuus, koska se ei tarkasti määritä kyseistä ilmiötä. Tutkittavan aikakauden aikana kyseinen ilmiö oli hyvin määrittelemätön ja toisaalta hyvin monitahoinen ilmiö ja siihen liitettiin monessa kohtaa sellaisia piirteitä, kuten pedofilia⁶, joita nykyään ei homoseksuaalisuuteen väistämättä yhdistetä.

Ajallisesti tutkimus sijoittuu vuosiin 1882–1920. Tutkimuksen aloitusvuotta määrittää ensisijaisesti lähdeaineisto. Vuonna 1882 julkaistiin ensimmäinen lääketieteellinen julkaisu, joka käsitteli henkilöä, joka tunsu vetoa samaan sukupuoleen. Opaskirjallisuudessa samasukupuolisuus alkoi olla esillä vasta vuosisatojen vaihteessa, eikä uusi rikoslaki, joka astui voimaan vuonna 1984, ollut vielä kriminalisoinut saman sukupuolen välisiä seksuaalisuhteita. Lähteitä, jotka käsitelisivät samasukupuolisuutta ennen 1880-lukua, ei

⁴ Peltonen 1992, s. 15–16.

⁵ Samasukupuolisuus terminä oli käytössä eritoten Akseli Nikulalla (1919), mutta myös muidenkin oppaiden suomennoksissa, kuten esimerkiksi Max von Gruberin oppaassa *Sukuelämä terveeksi!* (1913) ja August Forelin teoksessa *Sukupuolikysymys* (1911).

⁶ Kts. Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 224.

juuri ole. Keskeisin seikka tutkimuksen päättymiselle vuoteen 1920 on Akseli Nikulan lääketieteellinen julkaisu *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, jossa käsitys samasukupuolisuudesta oli selkeästi jo tarkemmin määritelty ja lähempänä modernia käsitystä homoseksuaalisuudesta. Tutkimuksessa tarkastelen nimenomaan tuota muutoksen prosessia, johon vaikutti saman sukupuolen välisten seksuaalisuhteiden kriminalisointi sekä toisaalla lääketieteen vahvistunut näkemys samasukupuolisuudesta sairautena.

Tutkimuksessani selvitän, miten samasukupuolisuus näkyi ja kuinka se määriteltiin eri tahoilla. Tutkimus jakaantuu pääsääntöisesti kahteen eri ryhmään; julkiseen ja yksityiseen, ja niiden yhtäläisyyksiin ja eroihin suhtautumisessa samasukupuolisuuteen. Toisaalla on julkinen puoli, joka jakaantuu kahteen eri ryhmään, rikosoikeudelliseen sekä lääke- ja terveystieteelliseen, tämän asian tarkastelun suhteen. Toinen laajempi ryhmä käsittää aikalaiset yleensä ja jakaantuu sekin kahteen osaan; niihin, jotka oletettavasti eivät tunteneet vetoa samaan sukupuoleen ja niihin, jotka lähteiden perusteella tunsivat vetoa samaan sukupuoleen.

Tutkimuksessa lähdän liikkeelle tarkastelemalla, miten saman sukupuolen väliset teot määriteltiin rikoksena ja kuinka suuri kriminaalipoliittinen ongelma se todellisuudessa oli suhteutettuna rikoslaissa samanarvoisiksi rinnastettuihin rikoksiin. Lääke- ja terveystieteen suhtautumista samasukupuolisuuteen tarkastellaan nimenomaan vertaamalla sen eroavuuksia rikosoikeudelliseen määrittelyyn. Oletettavaa on, että julkinen diskurssi on vaikuttanut aikalaisen tapaan määritellä samasukupuolisuus. Saman sukupuolen välisten seksuaalitekojen rangaistavuus on väkisin vaikuttanut negatiivisesti aikalaisen käsityksiin, mutta myös valtaväestölle suunnatut seksuaalivalistusoppaat, joissa jonkun verran kirjoitettiin samasukupuolisuudesta, ovat mahdollisesti vaikuttaneet ja on myös todennäköisesti ollut väylä, jota kautta aikalaiset ovat ensi kerran kuulleet samasukupuolisuudesta. Välttämättä kyseessä ei kuitenkaan ole ollut vain yksisuuntainen prosessi, vaan kuten Löfströmin on esittänyt, että mahdollista on, että kyseessä oli kaksisuuntainen prosessi⁷. Sen vuoksi tarkastelen käsitysten eroavuuksien ja yhtäläisyyksien ohessa myös sitä, kuinka paljon julkinen diskurssi on vaikuttanut valtaväestön ajatteluun ja onko kansanomaisen ajattelu

⁷ Löfström 1999, s. 229.

mahdollisesti vaikuttanut virallisen ryhmän, eritoten lääke- ja terveystieteen samasukupuolisuuden määrittelyyn.

Samaan sukupuoleen vetoa tunteneiden henkilöiden osalta tarkastelen, kuinka he identifioivat itsensä, siis kokivatko he olevansa samasukupuolisia, vai kuten muutkin seksuaalisuutensa suhteen, mutta syystä tai toisesta ajautuneet poikkeavaan käytökseen. Toisin sanoen kiinnostuksen kohteena on, kuinka näiden edellä esitettyjen ryhmien suhtautuminen samasukupuolisuuteen vaikutti samasukupuolisten henkilöiden oman seksuaali-identiteetin määrittelyyn.

Koska samasukupuolisuus oli tutkittavana aikana hyvin marginaalinen ilmiö, on sen syyn pohtiminen myös oleellista. Lähtökohtana tutkimukselle on, että samasukupuolisuus oli näkymätön ilmiö suomalaisessa kulttuurissa, mutta oletuksena kuitenkin on, että se oli olemassa. Siksi pyrin samalla kirjoittamaan marginaaliryhmän vaiettua historiaa. Marginaaliryhmät ovat mielletty usein myös ongelmaryhmiksi. Ketkä taas milloinkin ovat kuuluneet ongelmaryhmiin, on riippunut ajasta ja yhteiskunnasta. Ongelmaryhmien ominaispiirteinä kuitenkin on ollut niiden poikkeavuus ns. normaalista, mikä on tehnyt niistä ongelman yhteiskunnan tasolla.⁸ Samasukupuolisuus ei varsinaisesti ollut ongelma ennen 1800-luvun loppua, koska se ei näkynyt millään tavalla suomalaisessa yhteiskunnassa. Rikosoikeuden ja lääketieteen nostettua sen esille jollain tasolla, siitä alkoi muodostua ongelma. Kysymys kuuluukin alkoiko samasukupuolisuus näkyä suomalaisessa yhteiskunnassa aiempaa enemmän, kun viralliset diskurssit alkoivat kiinnittää siihen huomiota vai nousiko samasukupuolisuus esille nimenomaan näiden ryhmien toiminnan myötä?

1.3 Lähdeaineisto ja sen käsittely

1.3.1 Lähteet

Tutkimuksen lähdeaineisto on hyvin moninaista. Keskeisin lähdeaineiston valintaan vaikuttanut tekijä on ollut saatavuus. Ongelmana 1800- ja 1900-lukujen vaihteen samasukupuolisuuden historian tutkimukselle on lähteiden rajallisuus. Lähteitä, joissa samasukupuolisuus olisi esillä, ei ole olemassa kovinkaan paljon, ja sen vuoksi mitään

⁸ Nygård 1998, s. 11–16.

suurempaa valikointia eri lähteiden välillä ei ole ollut mahdollista tehdä. Lähteinä tutkimuksessa on käytetty seksuaalivalistus kirjallisuutta, lääketieteellisiä julkaisuja ja niissä olleita potilaskertomuksia, *Terveystieteiden lehtiä* vuosilta 1889–1916, tuomiokirjoja saman sukupuolen keskinäisestä haureudesta tuomittujen oikeustapausten osalta, vuoden 1889 rikoslakia ja rikoslain valmisteluun liittyviä komiteamietintöjä sekä valtiopäivien asiakirjoja.

Keskeisimpinä lähteinä tutkimuksessa ovat lääketieteelliset julkaisut, joita ovat Johan Al. Backmanin julkaisu *Ett fall af konträr sexualkänsla*, joka julkaistiin vuonna 1882 Finlands Läkaresällskapet Handlingarissa sekä Akseli Nikulan lääketieteellinen artikkeli *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, joka julkaistiin vuonna 1919 lääketieteellisessä aikakauskirja Duodecimissa. Backmanin artikkeli toimii tutkimuksen lähtökohtana ja Nikulan päätöskohtana. Molemmissa esitellään sen hetkisiä lääketieteen näkemyksiä samasukupuolisuudesta, jolloin niiden välityksellä kartoitetaan lääketieteen teorioita samasukupuolisuudesta. Toiseksi molempien julkaisuiden yhteydessä on potilaskertomukset henkilöistä, jotka molemmat tunsivat vetoa samaan sukupuoleen, jolloin nämä potilaskertomukset omalta osaltaan ovat väylänä tarkasteltaessa samasukupuolisesti tunteneita henkilöitä. Näiden potilaskertomusten ongelmana kuitenkin lähdekriittisessä mielessä kuitenkin on se, etteivät ne ole samasukupuolisesti tunteneiden henkilöiden omia autenttisia kertomuksia omasta elämästään, vaan kuvaustapaan vaikuttaa vahvasti Backmanin ja Nikulan lääketieteellinen tausta. Potilaskertomusten suurin rikkaus kuitenkin on niiden yksityiskohtainen kuvaus potilaiden elämänkaaresta. Niissä tehdään hyvin pikkutarkasti selontekoa potilaiden vaiheista syntymästä sen hetkiseen tilanteeseen, mukaan lukien sukulaissuhteet, sen hetkiset ja aiemmat työpaikat sekä aiemmat sairaudet tai muut lääketieteellistä hoitoa vaatineet vaivat.

Keskeisenä lähdeaineistona ovat myös seksuaalivalistusoppaat, joita on yhteensä yhdeksän. Seksuaalivalistusoppaat eivät käsitelleet yksinomaan samasukupuolisuutta, vaan tema nousi esiin yleensä osioissa, joissa käsiteltiin sukupuolielämän epänormaaliuksia, eritoten onaniaa. Suomessa julkaistujen seksuaalivalistusoppaiden, joissa samasukupuolisuus oli esillä, kirjoittajat olivat taustaltaan ulkomaalaisia ja oppaat olivat alun perin julkaistu muualla kuin Suomessa. Poikkeuksena tästä oli yksi kirjoittaja, Pietari Päivärinta, jonka kirjoitus sijoittuu kuitenkin enempi siveellisyyskirjallisuuden pariin. Nämä ulkomaiset oppaat kuitenkin

suomennettiin, ja useita niistä sisällöllisesti oli muokattu vastaamaan Suomen oloja. Seksuaalivalistusoppaat olivat nimenomaan suunnattu kasvattavina teoksina valtaväestölle ja suomennettuina ne kielellisesti toimivat mainioina lähteinä samasukupuolisuudesta käytettyjen termien kartoittamisessa. Ja ulkomaisesta alkuperästään huolimatta niitä luettiin Suomessa suomen kielellä, jolloin ne oletettavasti ovat olleet osaltaan vaikuttamassa käsityksiin samasukupuolisuudesta.

Valtaväestön suhtautumista samasukupuolisuuteen kartoitan Terveystieteiden lehden lukijoiden kirjeiden välityksellä. Terveystieteiden lehdessä julkaistiin vuosina 1889–1916 lukijoille suunnattua omaa lääkäripalstaa, johon sai lähettää terveyteen liittyviä mieltä askarruttavia kysymyksiä. Seksuaalisuus oli aihe, joka kuului tuona aikana olennaisesti terveydenhoitoon ja muiden kysymysten ohella seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyvät kysymykset olivat tiuhaan esillä Terveystieteiden lehden palstoilla. Terveystieteiden lehden välityksellä selvitän samasukupuolisuuden sijoittumista valtaväestön parissa käytyyn muuhun seksuaalikeskusteluun. Koska käytössä ovat vain julkaistut lehdet ja luonnollisesti teksteihin, jotka ovat päätyneet julkaistuksi, on vaikuttanut myös Terveystieteiden lehteä toimittaneiden henkilöiden oma käsitys siitä, millaisten kirjeiden tulisi päätyä lehteen. Ylipäätään puutteellisin tiedoin varustettuihin kirjeisiin ei edes annettu vastausta, joten täysin yksiselitteistä kuvaa valtaväestön mieltä askarruttaneista seksuaalikysymyksistä Terveystieteiden lehden lääkäripalsta ei välttämättä anna, mutta kertoo kuitenkin suunnan mihin kohti samasukupuolisuus sijoittui valtaväestön seksuaalikeskusteluissa, koska hyvin oletettavaa on, että jos samasukupuolisuuteen liittyviä kirjeitä olisi ollut paljon runsaammin, ei Terveystieteiden lehti olisi voinut olla nostamatta aihetta esille, miten se toimikin juuri onaniaan liittyvässä kirjoittelussa. Koska Terveystieteiden lehdessä ei kuitenkaan toimitettu muiden arkaluonteisten seksuaaliasioiden kanssa vaikenemisella, on myös oletettavaa, ettei samasukupuolisuudesta vaiettu vain pelkän häveliäisyyden vuoksi.

Tuomiokirjojen osalta oikeustapaukset poliisikuulusteluineen kuvaavat samasukupuolisiin seksuaalitekoihin ryhtyneiden henkilöiden tapauksia oikeusistuimen näkökulmasta. Erityisesti poliisikuulusteluraportit ovat siinä mielessä tiedollisesti rikkaita, että niissä on myös esitetty pidätetyistä henkilöistä heidän yksityiselämänsä liittyviä keskeisiä asioita, mitkä edesauttavat havainnollistamaan millaisia henkilöitä ja millaisista taustoista lähtöisin olevia

samasukupuoliset henkilöt olivat. Oikeustapauksia on yhteensä kolme vuosilta 1906, 1910 ja 1916 ja kaikissa kolmessa tapauksessa kyseessä on miespuolinen henkilö. Tilastojen perusteella tutkimusajankohdan aikana vain yksi nainen oli tuomittu saman sukupuolen välisestä haureudesta.⁹ Myös oikeustapausten valintaan keskeisesti on vaikuttanut niiden saatavuus. Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa vuosien 1894–1920 väliseltä ajalta ei ole käsitelty näiden kolmen tapauksen lisäksi muita saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittuja. Ilmeisesti suurin osa saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittujen oikeustapauksista on käsitelty alioikeuksissa ja tilastojen perusteella on mahdollista selvittää ainoastaan, minkä läänin vankilassa nämä henkilöt ovat tuomiotaan suorittaneet.¹⁰ Koska läänien alueille on sijoittunut useita alioikeuksia ja niissä on käsitelty lukemattomia oikeustapauksia, on ajallisesti tämän työn puitteissa mahdotonta seuloa niitä kaikkia läpi, minkä vuoksi vain nämä aiemmin tunnetut tapaukset ovat päätyneet tutkimukseen.

Näiden lisäksi lähteinä tutkimuksessani ovat erilaiset virallisjulkaisut. Suomen Virallisen Tilaston vuosien 1894–1920 vankeinhoitohallinnon kertomusten perusteella kartoitetaan, paljonko saman sukupuolen välisestä seksuaaliteoista tuomittuja oli vankiloissa suorittamassa rangaistustaan. Rikoslain voimaan tuloa edeltäneiden komiteamietintöjen ja vuoden 1888 valtiopäivien asiakirjojen avulla tarkastellaan keskustelua, mitä käytiin saman sukupuolen välisten seksuaalitekojen kriminalisoinnin osalta.

1.3.2 Metodi

Lähdeaineistoa analysoin diskurssianalyysin avulla. Lähtökohtana tutkimukselle on selvittää miten samasukupuolisuus nähtiin ja määriteltiin tutkimusajankohdan aikana, minkä vuoksi diskurssianalyysi on perustelluin vaihtoehto menetelmäksi, minkä avulla samasukupuolisuuden rakentumista selvitetään. Diskurssianalyysi perustuu erilaisille teoreettisille oletuksille, joista yksi keskeisin tämän tutkimuksen kannalta on oletus kielen käytöstä sosiaalisen todellisuuden rakentajana¹¹.

⁹ SVT XII:20–39 Vankeinhoito 1901–1920.

¹⁰ SVT XII:20–39 Vankeinhoito 1901–1920.

¹¹ Jokinen 1993, s. 17.

Tutkimuksessa pyritään erilaisten aikalaistekstien välityksellä löytämään samasukupuolisuuden merkityksellistämistä aikalaisten puheessa. Tutkimuksessa on käytössä hyvin erilaisia lähteitä, jolloin lähteiden tuottamiseen liittyvien reunaehtojen huomioiminen on tärkeää. Reunaehdoilla diskurssianalyysissä tarkoitetaan nimenomaan niitä ehtoja ja tilanteita, joissa lähteet ovat tuotettu.¹²

Tavat puhua samasukupuolisuudesta vaihtelevat luonnollisesti riippuen onko kyseessä tuomioistuinkäsittely, lääkärin kirjoittama potilaskertomus vai aikalaiskuvaus. Myös diskurssianalyysin oletus sosiaalisen todellisuuden hahmottumisesta moninaisena on hyvin keskeisessä roolissa omassa tutkimuksessani. Sosiaalinen todellisuus rakentuu keskenään rinnakkaisten ja kilpailevien merkityssystemien kenttänä.¹³ Samasukupuolisuus tutkimusajankohdan aikana ei ollut mikään yksiselitteinen ilmiö, vaan sitä jäsennettiin hyvin erilaisista lähtökohdista. Jo termillä samasukupuolisuus oli hyvin erilaisia merkityksiä.

¹² Jokinen 1993, s. 34–35.

¹³ Jokinen 1993, s. 24 -25.

2 Samasukupuolisuus vuoden 1889/1894 rikoslaisissa

2.1 Saman sukupuolen välisten seksuaalitekojen kriminalisointi

Vuoden 1889/1894 rikoslain 20. luvun 12. pykälän 1. momentti samaan sukupuoleen kohdistuneiden seksuaalitekojen kriminalisointia koskevalta osin kuului:

”Jos joku harjoittaa haureutta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa: rangaistakoon kumpikin vankeudella korkeintaan kahdeksi vuodeksi...”¹⁴

Samaan sukupuoleen kohdistuneiden seksuaalitekojen kriminalisoinut lakipykälä poikkesi ajan muista eurooppalaisista rikoslainsäädännöistä, joissa vain miesten keskinäiset seksuaalisuhteet oli kriminalisoitu. Suomen rikoslaki oli tämän pykälän osalta sukupuolineutraali, koska siihen jätettiin myös mahdollisuus naisten keskinäisten seksuaalitekojen kriminalisoimiselle, mikä oli harvinaista 1800-luvun Euroopassa. Suomen lisäksi vain Itävallassa (1852) ja Ruotsissa (1864) samaa sukupuolta olevien seksuaalisuhteiden kriminalisointi oli ulotettu koskemaan myös naisia.¹⁵

Vuoden 1889/1894 rikoslain edeltäjissä ei saman sukupuolen keskinäisiä seksuaalitekoja kriminalisoitu, mutta niistä jaettiin kuitenkin tuomioita vetoamalla joko Mooseksen lakiin Sodoman synneistä tai tarvittaessa eläimiin sekaantumisen kriminalisoiva laki ulotettiin koskemaan myös miesten välisiä seksuaalisuhteita.¹⁶ Kun legaliteettiperiaate, jonka mukaan rangaistukseen ei voitu tuomita kuin sellaisista teoista, jotka selväsanaisesti oli määritelty rikoksiksi lain edellyttämässä hengessä, rantautui 1800-luvulla suomalaiseen oikeusoppiin, tuli myös saman sukupuolen väliset seksuaaliteot sisällyttää rikoslakiin, jotta siitä voitiin rangaista.¹⁷

¹⁴ Suomen Suuriruhtinanmaan Rikoslaki, 1889, s. 34. Loppuosa laista koski eläimiin sekaantumista ”...*Joka sekaantuu eläimeen taikka sellaista yrittää, rangaistakoon korkeintaan kahdeksi vuodeksi.*”

¹⁵ Keskisarja 2006, s. 24–25. Löfström 1999, s. 200. Sorainen 2005, s. 3.

¹⁶ Löfström 1999, s. 201–203. Sorainen 2005, s. 7-8.

¹⁷ Löfström 1999, s. 201–203.

Vuonna 1875 Senaatin asettama rikoslakikomitea jätti ehdotuksensa tulevasta rikoslaista. Mietinnön saman sukupuolen keskinäisiä seksuaalisuhteita koskevassa osassa ei eritelty lainkohdan koskevan vain toista sukupuolta, vaan todettiin eläimiin sekaantumisesta määritellyn rangaistuksen lankeavan myös ”...luonnottomalla tavalla harjoitetusta lihallisesta sekaantumisesta *toisen kanssa ja yrityksestä siihen.*”¹⁸ Kun rikoslakikomitean rikoslakiehdotus ei saanut hyväksyntää osakseen, koottiin vuonna 1881 uusi komitea valmistelemaan ehdotusta uudeksi rikoslaiksi.¹⁹ Komitea sai mietintönsä valmiiksi vuonna 1884, missä saman sukupuolen väliset seksuaaliteot kriminalisoiva lakipykälä oli määritelty niin, että se tulisi koskemaan yksinomaan vain miehiä.²⁰

Kun lakiehdotus tuli käsiteltäväksi vuoden 1888 valtiopäiville, muutti rikoslakivaliokunta lainkohdan koskemaan myös naisia todeten valiokunnan katsoneen pykälän laajennettavaksi siten ”että epäluonnollinen haureus myöskin silloin, kuin sitä naispuoleinen henkilö harjoittaa toisen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa, tulee rangaistavaksi.”²¹ Merkittävää vastusta ei muutos tuonut, vaikkakin esille tuli ehdotus, että lainkohta muutettaisiin koskemaan vain miesten keskinäisiä seksuaalisuhteita. Rikoslain valmistelu oli tässä vaiheessa jo venynyt pitkäksi ja valtiopäivät olivat kovan paineen alaisina saadakseen rikoslain valmiiksi. Muutoksiin ei enää tämän vuoksi ryhdytty, minkä vuoksi naiset sisällytettiin saman sukupuolen väliset seksuaaliteot kriminalisoivaan lakipykälään tasaveroisina.²²

Vaikka naisten keskinäiset seksuaalisuhteet kriminalisoiva pykälä oli eurooppalaisessa mittakaavassa poikkeuksellinen, ei lainkohdan valmisteluun ja säätämiseen liittynyt sen erikoisempaa mystiikkaa. Lainsäätäjien tavoitteena oli uudistaa koko rikoslaki, eikä heidän keskeinen tehtävänsä ollut hioa mahdollisimman tarkaksi yhtä kyseistä lakipykälää, mikä selittääkin osaltaan sitä vähäistä keskustelua, jota käytiin naisten välisten seksuaalisuhteiden kriminalisointia koskevan lakiehdotuksen puitteissa.

¹⁸ Komiteamietintö 1875:9, s. 243. Sorainen ja Löfström ovat tulkinneet kyseisen kohdan tarkoittaneen vain miehiä, viittauksella pederastiaan, mutta epämääräinen ilmaisu ja seikka, että myöhemmissä mietinnössä sukupuoli määriteltiin tarkasti, antaa olettaa, ettei sukupuolelle ollut suurta merkitystä komitealle tuossa kohtaa. Kts. Löfström 1999, s. 202. Sorainen 2005, s. 215.

¹⁹ Sorainen 2005, s. 3.

²⁰ Komiteamietintö 1884, s. 45.

²¹ Valtiopäivät 1888, Asiakirjat I, s. 70.

²² Sorainen 2005b, s. 215.

2.2 Haureuden harjoittajat

Saman sukupuolen välisten seksuaalitekojen kriminalisointi sisältyi rikoslain 20. lukuun. Se käsitteli erityisesti siveellisyysrikoksia, jotka loukkasivat yleistä sukupuolisiveellisyyttä ja olivat ennen kaikkea rikos yhteiskuntaa vastaan.²³ Saman sukupuolen väliset seksuaaliteot kriminalisoiva lakipykälä oli voimassa vuodesta 1894 lähtien aina vuoteen 1971 asti, ja sen nojalla tuomittiin lähinnä miehiä.²⁴ Saman sukupuolen välisestä haureudesta annettujen tuomioiden määrä pysyi alhaisena aina 1930-luvulle asti ja pääsääntöisesti tuomitut olivat miehiä. Tuomioiden määrät alkoivat nousta 1930-luvulla ja myös naisten osuus tuomituista alkoi kasvaa.²⁵

Vuoteen 1924 asti tilastot saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittujen määristä eivät ole täysin tarkkoja. Varsinaisiin Oikeustilastoihin saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomitut kirjattiin yhdessä eläimiin sekaantumisesta tuomittujen henkilöiden kanssa.²⁶ Ainoa tilastollinen lähde, josta voi päätellä jonkinlaisia määriä siitä, kuinka paljon saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittuja oli ennen vuotta 1924, ovat Vankeinhoidon tilastot, mistä selviää tuomiotaan eri rikoksista suorittaneiden vankien määrät. Vankeinhoidon tilastoihin saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomiotaan suorittavat vangit tilastoitiin, toisin kuin Oikeustilastoihin, omana kategorianaan, mutta vasta vuodesta 1901 lähtien. Vuosien 1894–1900 välisenä aikana Vankeinhoidon kertomusten tilastoinnissa 20. luvun rikokset tilastoitiin siveellisyysrikos (brot mot sedlighet) nimikkeen alle, poikkeuksena eläimiin sekaantuminen, joka ilmoitettiin erikseen.²⁷

Taulukosta 1. selviää kuinka paljon vuosien 1901–1920 aikana vankeja oli suorittamassa tuomiotaan rikoslain 20. luvussa määritellyistä siveellisyysrikoksista vuosittain, joihin myös saman sukupuolen välinen haureus lukeutui. Ongelmana näissä luvuissa kuitenkin on se, että

²³ Sorainen 2005, s. 9 – 10.

²⁴ On arvioitu, että lain voimassa oloaikana 1894–1971 tuomittiin yhteensä 1074 henkilöä, joista naisia oli 51 ja miehiä 1023. Sorainen 2005, s. 2-5.

²⁵ Varsinainen tuomiohuippu osui vuodelle 1951, jolloin lain nojalla tuomittiin yhteensä 87 henkilöä, joista naisia oli 12. Mustola 1991, s. 53. Löfström 1999, s. 288. Sorainen 2005, s. 6. Kts. Erityisesti Sorainen vuoden 1951 tuomihuipun osalta.

²⁶ SVT XXIII:10–30 Oikeustoimi/Oikeustilasto 1900–1920. Sorainen 2005, s. 2-5.

²⁷ SVT XII:12–19 Vankeinhoito 1894–1900.

ne kertovat tuomiotaan suorittavien lukumäärät, eivät sitä, kuinka moni oli tuomittuna. Todennäköisesti luvuissa piilee päällekkäisyyksiä, koska enimmäisrangaistus saman sukupuolen välisestä haureudesta oli kaksi vuotta, jolloin sama henkilö, saatuaan mahdollisesti enimmäisrangaistuksen, saattoi esiintyä tilastoissa kahteen kertaan. Vähimmäisrangaistusta saman sukupuolen välisestä haureudesta ei määritelty, joten siitä olisi voinut myös vankeusrangaistukseen sijaan selvitä pelkillä sakoilla, jolloin mahdollista olisi, että tuomittujen määrät olisivat suurempia kuin Vankeinhoidon tilastot antavat ymmärtää. Todennäköisesti kuitenkin luvut ovat kuitenkin aika lähellä todellisia lukuja, koska niissä kolmessa tapauksessa, joita tutkimuksessa myöhemmin tarkastellaan, joissa kyseessä oli saman sukupuolen välisestä seksuaaliteosta syytetty mies, saivat kaikki alle vuoden mittaisen vankeusrangaistuksen.²⁸

Samana sukupuolen välisestä haureudesta määritelty rangaistus ei ollut ankarimmasta päästä. Siihen hairahtunut henkilö selvisi vankeusrangaistuksella, kun taas ensimmäisen polven sukurutsaukseen syyllistynyt henkilö marssitettiin lain mukaan ensisijaisesti kuritushuoneelle parhaimmillaan kahdeksaksi vuodeksi. Vastaavasti parituskin näyttäytyi 1800-luvun lainlaatijoiden näkökulmasta pahemmalta yhteiskunnalliselta ongelmalta; enimmäisrangaistuksena oli kolme vuotta kuritushuoneella ja armottomasti kansalaisluottamuksen menetys. Jopa mielipuolen makaamisesta oli tiedossa ankarampi rangaistus kuin saman sukupuolen välisestä haureudesta: enimmäisrangaistuksena neljä vuotta kuritushuoneella tai vankeudessa.²⁹

Yhteensä vuosien 1901–1920 aikana tuomiotaan saman sukupuolen välisestä haureudesta suoritti 19 henkilöä, joista yksi oli nainen. Ensimmäinen vanki löytyy vuodelta 1904. Aiempaan tutkimukseen nojaten olettaisin, että kyseessä on todennäköisesti ollut ensimmäinen henkilö, joka tuomittiin uuden rikoslain mukaisesti saman sukupuolen välisestä haureudesta.³⁰

²⁸ TRO, riita- ja rikosasiain tuomiokirja 1906, loka- ja joulukuu. I os. 16.10.1906, 1355§. TRO, riita- ja rikosasiain tuomikirja 1910, loka- ja joulukuu. I os. 13.10.1910, 1538§. KA, rådstufurättens i Helsingfors brottmåls dombok för år 1916:fjärde afdelning. Jan.-Feb. CbIV:115. 26.2.1916.

²⁹ Suomen Suuriruhtinanmaan Rikoslaki, 1889, s. 32- 34.

³⁰ Löfström 1994, s. 122.

Saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomiotaan suorittavien vankien lukumäärä ei yltänyt lähellekään kärkipäätä. Vähemmän henkilöitä suorittamassa tuomiotaan siveellisyysrikoksista oli vain mielipuolen makaamisesta (12), sukurutsauksesta (17) ja muusta raskaamman laatuista sekaannuksesta (18) tuomittuja. Lukujen vertailussa kuitenkin ongelmana on eri rikoksista annetut eri pituiset tuomiot, mutta ero saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittujen ja muusta haureudesta (148), eläimiin sekaantumisesta (134) ja alaikäisen makaamisesta (99) tuomittujen välillä, vaikka luvuissa olisi päällekkäisyyksiä, on niin suuri, että se osoittaa saman sukupuolisen välisen haureuden olleen rikoksista vähäpätöisimmästä päästä.

Taulukko 1.

Rikoslain 20. luvun rikoksista tuomiotaan suorittavien määrät vuosina 1901–1920³¹

(A= haureus saman sukupuolen kanssa, B= eläimiinsekaannus, C= ala-ikäisen makaaminen, D= paritus, E= muu haureus, F= mielipuolen makaaminen, G= luvaton sekaannus kielletyssä polvessa (sukurutsaus), H= muu raskaamman laatuinen luvaton sekaannus)

	A	B	C	D	E	F	G	H	Yht./vuosi
1901	0	3	1	5	3	0	0	0	12
1902	0	3	6	0	9	0	0	0	18
1903	0	5	1	3	3	0	0	0	12
1904	1	0	1	3	2	1	2	0	10
1905	0	3	1	0	2	0	1	1	8

³¹ SVT XII:20–39 Vankeinhoito 1901–1920.

1906	2	7	1	1	3	0	2	0	16
1907	2	9	1	0	3	0	0	1	16
1908	1	8	1	0	3	0	0	4	17
1909	0	6	5	3	11	0	1	1	27
1910	2	5	7	0	18	2	3	3	40
1911	3	13	12	5	9	1	0	2	45
1912	2	14	9	1	14	1	0	1	42
1913	0	13	11	0	6	3	1	1	35
1914	1	12	8	12	8	3	2	2	48
1915	0	13	9	7	18	0	0	2	49
1916	1	8	12	1	11	0	2	0	35
1917	2	3	4	0	3	0	0	0	12
1918	0	3	2	0	3	0	1	0	8
1919	1	1	4	0	11	0	2	0	19
1920	1	5	3	0	8	1	0	0	18
yht/abs.	19	134	99	41	148	12	17	18	488
yht/%	3,9%	27,5%	20,3%	8,4%	30,3%	2,4%	3,5%	3,7%	100%

Vertailukelpoisimpia lukuja keskenään ovat saman sukupuolen välisestä haureudesta ja eläimiin sekaantumisesta tuomiotaan suorittaneiden määrät. Eläimiin sekaantumisesta oli tiedossa sama enimmäisrangaistus, kaksi vuotta vankeutta, kuin saman sukupuolen haureudesta, ja molemmat oli niputettu saman lakipykälän alle. Kiinnostavaa on eläimiin sekaantujien suhteettoman suuri määrä (134 vankia) verrattuna saman sukupuolen haureuteen syyllistyneiden pieneen joukkoon (19 vankia). Eläimiin sekaantuminen oli kuitenkin ollut menneinä vuosisatoina suurempi kriminaalipoliittinen ongelma kuin saman sukupuolen väliset seksuaaliteot ja se olikin tunnetumpi lainkäyttäjien parissa kuin saman sukupuolen keskinäiset seksuaaliteot³², mikä osaltaan selittää lukujen suurta eroa.

Kiinnostavammaksi huomion eläimiin sekaantumisesta ja saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittujen vankien suhteettoman suuresta erosta määrässä tekee se, että vuosien 1901–1920 aikana näistä rikoksista tuomitut henkilöt löytyivät pääsääntöisesti eri vankiloista. Taulukosta 2. selviää, että vuoteen 1914 asti saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomion saaneita vankeja löytyi vain Vaasan ja Hämeen lääninvankiloista. Prosentuaalisesti lähes puolet saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomituista suorittivat tuomiotaan Vaasan lääninvankilassa. Seuraavaksi eniten saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittuja

³² Keskisarja 2006, s. 28, 225.

löytyi Hämeen lääninvankilasta. Vasta vuonna 1914 saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomiotaan suorittanut vanki oli suorittamassa tuomiotaan muussa kuin Vaasan tai Hämeen lääninvankilassa. Helsingin lääninvankilassa ensimmäinen saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittu henkilö löytyi vasta vuodelta 1916. Vaasan lääninvankilassa ei vastaavasti ollut ennen vuotta 1913 yhtään eläimeen sekaantumisesta tuomittua henkilöä, joita taas tasaisesti riitti muissa lääninvankiloissa koko tutkimusajan aikana.³³

Taulukko 2.

Saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomiotaan suorittaneet lääninvankiloittain vuosina 1901 – 1920³⁴

	Vaasa	Häme*	Kuopio	Helsinki	Mikkeli	Viipuri	Yht./vuosi
1901							0
1902							0
1903							0
1904	1						1
1905							0
1906	1	1					2
1907	1	1					2

³³ SVT XII:20–39 Vankeinhoito 1901–1920

³⁴ SVT XII:20–39 Vankeinhoito 1901–1920.

1908	1						1
1909							0
1910	1	1					2
1911	2	1					3
1912	1	1					2
1913							0
1914			1				1
1915							0
1916				1			1
1917			1		1		2
1918							0
1919	1						1
1920						1	1
yht.	9	5	2	1	1	1	19

*vuodesta 1915 Hämeenlinnan lääninvankila

Taulukko 3.

Eläimeen sekaantumisesta tuomiotaan suorittaneet lääninvankiloittain vuosina 1901–1920³⁵

	Vaasa	Häme*	Kuopio	Helsinki	Mikkeli	Viipuri	Oulu	Turku	Yht.
1901		2				1			3
1902				2		1			3
1903		3		1		1			5
1904					1		1	2	4
1905							1	2	3
1906		3	1	1		2			7
1907		3	2	1		1		2	9
1908			3	2			1	2	8

³⁵ SVT XII:20–39 Vankeinhoito 1901–1920.

1909		3				1	2		6
1910		2				2	2		6
1911		2	3	2	2	3	1		13
1912		2	5	2	1	1		3	14
1913	1	1	2	1	1	1	3	3	13
1914	1		3	1	1	2	4		13
1915		3	5			2	2	1	13
1916	2	2	3		1				8
1917		1	1			1			
1918	1	2							3
1919		1							1
1920		3				1		1	5
yht/abs	5	33	28	13	7	20	17	16	134
yht/%	3,7	24,6	20,8	9,7	5,2	14,9	12,6	11,9	100

*vuodesta 1915 Hämeenlinnan lääninvankila

Eläimiin sekaantuminen ei ollut huippuvuosinaan 1700-luvulla vain tiettyjen syrjäisten paikkojen ilmiö, vaan sitä esiintyi myös laajalti ympäri Suomea, mukaan lukien Uudenmaan alueella.³⁶ Vaikka Helsingissä suunnattoman suuri ero eläimiin sekaantumis- ja saman sukupuolen välisten haureus tapausten välillä antaisi olettaa, että lopulta kyse osassa eläimiin sekaantumistapauksissa olisi ollut saman sukupuolen välisestä haureudesta, koska Helsingissä, jonkinasteisena urbanisoitumisen kokeneen ympäristönä, olisi oletettavampaa, että saman sukupuolisten seksuaalitekojen olleen yleisempiä kuin eläimiin sekaantuminen. Kuitenkin seikka, ettei eläimiin sekaantuminen ole aiemminkaan ollut alueellisesti rajattua, vie oletukselta pohjan. Mutta on kuitenkin todettava, että saman sukupuolen haureuden keskittyminen lähes parinkymmenen vuoden ajalta vain kahden läänin alueelle tuntuu epäuskottavalta. Hyvinkin mahdollista on, että näiden läänien alueella, joissa ilmeni vain eläimiin sekaantumistapauksia, kyse on ollut oikeusistuimien käytännöstä taikka kirjaamistavasta, koska saman sukupuolen välinen haureus ja eläimiin sekaantuminen olivat saman lakipykälän alla ja koska aiemmin saman sukupuolen välisistä seksuaalisuhteista oli tuomittu eläimiin sekaantumisen kriminalisoivan lain perusteella. Kuitenkaan pitävien johtopäätösten tekeminen ei ole mahdollista ilman systemaattista tutkimusta 1900-luvun eläimiin sekaantumisoikeustapauksista ja vaikka osoittautuisi, että osassa eläimiin

³⁶ Keskisarja 2006, s. 38.

sekaantumistapauksissa olleen kyse saman sukupuolen välisestä haureudesta, ei se kuitenkaan muuttaisi radikaalisti sitä seikkaa, että ainakin tuomioistuimien parissa samasukupuolisuus oli hyvin marginaalinen ilmiö.

3 Nurinpuolisia viettelijöitä, sodomiittilaisia, pederasteja, miehimyksiä ja kaksineuvoisia

3.1 Nurinpuolisia viettelijöitä

Vaikka lainsäädännölliseltä kannalta samasukupuolisuus oli kriminaalipoliittinen ongelma, oltiin siitä kiinnostuneita myös muilla aloilla. Lääketieteen ja seksuaalivalistuksen parissa siihen kiinnitettiin myös huomiota, mutta ei niinkään rikosoikeudelliselta kannalta. Osaltaan samasukupuolisuuden siirtyminen myös näiden tahojen tarkastelun kohteeksi liittyi 1800-luvun lopussa muuttuneisiin sukupuoli- ja seksuaalikäsityksiin.

Tiettävästi ensimmäinen suomalainen lääketieteellinen samasukupuolisuutta käsittelevä kirjoitus, julkaistiin vuonna 1882, samoihin aikoihin kuin saman sukupuolen välisiä seksuaalitekojen kriminalisointia ajettiin toisaalla, *Finska Läkaresällskapetets Handlingar*-lehdessä. Julkaisun kirjoitti Lapinlahden sairaalan apulaislääkäri Johan Al. Backman, joka esitteli julkaisussa potilaansa 22-vuotiaan naispuoleisen henkilön XYZ, jonka hän oli diagnosoinut vastakohtaisen sukupuolitunteen³⁷ (konträr sexualkänsla) vaivaamaksi.³⁸

Backman oli ottanut mallia saksalaiselta psykiatrilta Carl Westphalilta, joka oli julkaissut tutkimuksensa vastakohtaisesta sukupuolitunteesta vuonna 1869. Westphalin mukaan kyseessä oli synnynnäinen perverssitunne, joka ilmeni jo lapsuudessa ja vaikutti henkilön tekoon ja toimiin, vaikka sen vaivaama henkilö tiedostikin käyttäytymisensä epänormaaliuden. Kyseinen vastakohtainen sukupuolitunne tarkoitti, että henkilö kuvitteli olevansa toista sukupuolta kuin hänen fyysinen sukupuolensa antoi olettaa ja pyrki elämään sen mukaisesti.³⁹

Backmanin potilas kuvitteli olevansa henkisesti mies ja rakastui tapaamiinsa naisiin, joille hän osoitti mitä eriskummallisimpia huomionosoituksia niin kasvatusten kuin kirjeitse. Vastakohtaiselle sukupuolitunteelle tyypillisenä potilaan oireet ilmenivät ensi kerran

³⁷ Suomenenos on Akseli Nikulan vuonna 1919 Duodecim-lehdessä julkaistusta artikkelista *Homoseksuaaliteetti ja sen oikeudellinen arvostelu*.

³⁸ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s. 153.

³⁹ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s.153.

lapsuudessa. Lapsena potilas oli saanut elää poikamaisesti harrastamalla ratsastusta ja puukolla vuolimista, sekä hänen oli annettu pukeutua poikamaisiin vaatteisiin. Tultuaan aikuisiän kynnyksellä potilaan käsitys omasta miehisestä sukupuolesta vahvistui ja hän koki tarvetta elää tämän mukaisesti. Potilas alkoikin lähetellä hävyttömiä rakkauskirjeitä tutuille ja tuntemattomille naispuolisille henkilöille.⁴⁰

Olenaisena osana vastakohtaisen sukupuolitunteen puhkeamiselle oli levottomuuskohtaukset, joita XYZ alkoi myös saada. Erään tällaisen kohtauksen aikana hän päätti erota työstään ja lainasi ystävältään rahaa, jotka lopulta tuhlassi matkusteluun ja lahjojen osteluun ystävilleen. Palattuaan matkoiltaan hänen ystävänsä toimittivat XYZ:n sairaalahoitoon, jossa häntä hoidettiin lääkkeillä tekemättä vielä diagnoosia vastakohtaisesta sukupuolitunteesta.⁴¹

Backmanin potilaan levottomuuskohtaukset saivat aika ajoin hurjia muotoja. XYZ sai raivon purkauksia, joihin liittyi krampit ja hallusinaatiot, joissa hän kuvitteli ”rumien ukkojen” tulevan hakemaan häntä helvettiin syntiensä tähden. Levottomuuskohtauksen laukaisi useimmiten epäonninen lähestyminen toista naispuoleista henkilöä kohtaan, kuten kävi kun XYZ ihastui sairaalassa toiseen potilaaseen, joka pyysi sairaalan henkilökuntaa estämään XYZ:n vierailut hänen luonaan.⁴²

Potilasta hoidettiin opettamalla hänelle itsehillintää ja naisten töitä, kuten sukkiensa parsintaa ja neulomista, joita hän oli aina halveksinut. Hetkellisesti XYZ:n vointi kohenikin, mutta se ei kuitenkaan täysin parantanut häntä. Ollessaan viimeisen kerran hoidossa sairaalassa, hän rakastui häntä hoitaneeseen sairaanhoitajaan, jolle hän ehdotteli yhteistä tulevaisuutta yhteen muuton ja naimisiin menon merkeissä.⁴³

Vuosisadan vaihteelle tyypilliseen tapaan Backmanin pyrki selittämään vastakohtaista sukupuolitunnetta huonon perimän synnyttämällä hermoston huononemisella. Perimällä selitettiin laajasti kaikenlaisia vaivoja kuten juoppoutta, tuberkuloosia ja yhteiskunnallisesti

⁴⁰ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s.153 – 154.

⁴¹ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s. 154 – 155.

⁴² Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s. 155 – 156.

⁴³ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s. 156 – 157.

epäsuotuisia tapoja.⁴⁴ XYZ:n isä olikin elänyt irstasta elämää ja ollut mahdollisesti mielisairas. Potilaan äidinveli oli ollut synkkämielinen ja potilaan veli ”erikoinen”.⁴⁵ Huono perimä rasitti pitkään. Perimä liittyi lähes aina jollain tasolla hermoihin.⁴⁶ Backmanin mukaan XYZ:lla oli psyykinen häiriö, jonka hän nimesi vastakohtaiseksi sukupuolitunteeksi, ja jonka syy löytyi keskushermostosta.⁴⁷

Vuonna 1902 ilmestyi suomennos tohtori E.W. Wretlindin miehille suunnatusta seksuaalivalistusoppaasta *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*. Luku *Muita siveellisyysrikoksia* oli lähes kokonaan oppaan suomentajan Vihtori Peltosen⁴⁸ käsialaa ja käsitteli nimenomaan Suomen oloja. Wretlindin oppaassa esiteltiin nurinpuolinen sukuvietti, joka oli sairaalloinen muutos vietissä. Nurinpuolisen sukuvietin riivaamaa miestä Wretlindin teoksen suomentaja Peltonen kuvaili seuraavasti: ”...haluaa lähennellä tämmöisiä miehiä, tulla likempää tuttavuuteen ja uskotun väleihin heidän kanssaan, lähes samalla tavalla kuin mies rakastuu naiseen... Sama kohteliaisuus ja palvelevaisuus, sama hellyys äänessä ja loiste silmissä, jota muut osoittavat naiselle...”⁴⁹ Nurinpuolisen sukuvietin riivaama mies käyttäytyi rakastuneen miehen tavoin, mutta miehiä kohtaan.

Naisten ja miesten sukuvietin katsottiin olevan erilaisia. Naisten sukuvietti nähtiin passiivisena ja ruumiillisen yhteyden sijasta naisten sukuviettiin katsottiin kuuluvan enempi ihailua ja antautumista.⁵⁰ Jos tarkkoja ollaan, ei Wretlindin kuvauksessa ole merkkejä sukupuolitunteen muutoksesta, mistä oli kyse vastakohtaisessa sukupuolitunteessa, vaan Wretlind kuvaa ennemminkin käytöksen kohteen muutosta. Mutta tarkasteltaessa varsinaista tekstin sisältöä, on huomattava, että käytöksen kuvaus sopii varsin hyvin käsitykseen naisten passiivisesta sukuvietistä, koska nurinpuolisen sukuvietin omaavan miehen käyttäytyminen toisia miehiä kohtaan oli hyvin ihailevaa ja palvovaa.

⁴⁴ Uimonen 1999, s. 161.

⁴⁵ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla* s. 153.

⁴⁶ Uimonen 1999, s. 161.

⁴⁷ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla* s. 158.

⁴⁸ Vihtori Peltonen esiintyi myös nimellä Johannes Linnankoski. Linnankoski oli kirjailija, jonka tunnetumpiin teoksiin kuului *Laulu tulipunaisesta kukasta*.

⁴⁹ Wretlind 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*, s. 126.

⁵⁰ Räsänen 1995, s. 141.

Wretlindin mukaan kyseinen tila oli sairaus ja aivan kuten Backmankin, Wretlind katsoi sen johtuvan hermoista. Tilasta oli mahdollista parantua ja lääkkeet olivat samat kuin Backmanillakin; ruumiinrakennuksen ja elintapojen muutos.⁵¹ Vaivaan kuin vaivaan, mutta eritoten yhteiskunnallisesti epäsuotuisiin elintapoihin, pidettiin parhaimpana lääkkeenä siveellisten elintapojen ohella ruumiillista karaistumista, kuten urheilua ja työntekoa.⁵²

Niin Backmanin vastakohtaisessa sukupuolitunteessa kuin Wretlindin nurinpuolisessa sukuvietissä, joilla käsittääkseni lopulta ymmärrettiin samainen asia, kyse oli pikemminkin tunteesta kuin teosta. Teolla tässä kohtaa tarkoitan varsinaista seksuaalista kanssakäymistä. Kumpikaan ei kuvaillut tällaisten henkilöiden olleen varsinaisessa sukupuoliyhteydessä saman sukupuolen kanssa, vaan lähinnä oli kyse ihastuksesta ja sen ilmenemisestä, mikä nyt sattui vain kohdistumaan samaan sukupuoleen. Kumpikaan ei kuitenkaan kieltänyt tällaisen mahdollisuuden olemassaoloa, mutta tällaisia henkilöitä ei suinkaan kuvailtu vastakohtaisen sukupuolitunteen vaivaamiksi, vaan tällaiseen tekoon sortuneille oli oma kategoriansa.

3.2 Sodomiittilaisia, pederasteja, miehimyksiä

Pojille ja miehille suunnattuja seksuaalivalistusoppaita alettiin julkaista 1800-luvun lopussa. Keskeisimpänä teemana niissä oli onanian eli itsetyydytyksen vaarallisuus, mutta niissä myös huomioitiin aika ajoin onanian ohella erilaisia luonnottoman seksin muotoja, joista yksi oli samasukupuolisuus.⁵³ Pääsääntöisesti oppaat olivat lähestymistavaltaan empiiris-luonnontieteellisiä, mutta myös muutama kristillissävytteinen saarnaava opas mahtui joukkoon. Tällaiset oppaat olivat juuri niitä, jotka kiinnittivät huomiota samaan sukupuoleen kohdistuneisiin sukupuolitekoihin eli varsinaiseen sukupuoliseen yhteyteen, toisin kuin teoria vastakohtaisesta sukupuolitunteesta.

Opittuun samasukupuolisuuteen liittyvä termistö oli hyvin kirjavaa. Wretlindin suomentaja Vihtori Peltonen kutsui sitä miehimiseksi, mikä oli opittu, irstas tapa, jonka harrastajille ei

⁵¹ Wretlind 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa* tilassa, s. 126.

⁵² Halmesvirta 1998, s. 237.

⁵³ Räsänen 1995, s. 183.

ymmärrystä löytynyt.⁵⁴ Miehimyksistä kirjoitti myös norjalaisen pappi Fredrik Klavnenessin suomentaja Paavo Snellman. Klavnenessin mukaan onanian harjoittaminen kieroutti sukuvietin, koska onaniassa kiihotus keskittyi vain omaan ruumiiseen, minkä vuoksi aikaa myöden sukuviettiä alkoi kiihottaa omaa kehoa muistuttava sukupuoli.⁵⁵ Miehiminen termiä käytti myös sveitsiläisen psykiatrin August Forelin teoksen *Sukupuolikysymys* suomentaja Hannes Ryömä. Miehimistä Forelin mukaan ilmeni miehillä, kun heillä ei ollut mahdollisuutta sukupuoliyhteyteen naisten kanssa, sukupuoliyhteytenä, pederastiana, miesten kanssa, mikä johtui ennen kaikkea aiemmista turmeltuneista tavoista ja liiallisesta kiihotuksesta, kuten onaniasta.⁵⁶

Termi miehimys ei kuitenkaan täysin yksiselitteisesti suomen kielessä ole tarkoittanut henkilöä, joka oli kiinnostunut sukupuoliyhteydestä toisen miehen kanssa. Löfström on selvittänyt homoseksuaalisuuteen liittyvää sanastoa 1800– ja 1900-lukujen vaihteen oppineissa teksteissä ja sanakirjoissa. Miehimys ilmaisua esiintyi, kun kerrottiin naisesta, jota pidettiin hyvin miesmäisenä ja joka teki miehisiä töitä tai oli seksuaalisesti aktiivinen, mutta myös kerrottaessa kiukkuisesta orista, joka hyökkäili ihmisten kimppuun.⁵⁷ Paavo Snellman olikin ainut, joka termiä miehimys käytti. Hannes Ryömä käytti myös termiä miehijä, mutta sen merkitys oli hiukka toisenlainen kuin miehimyksen ja miehimisen. Sillä Forelin teoksessa tarkoitettiin henkilöä, jolla oli synnynnäisesti taipumus samasukupuolisuuteen.⁵⁸ Löfströmin mukaan ei oppineissa teksteissä Wretlindin, Klavnenessin ja Forelin suomentajien lisäksi termejä miehiminen, miehimys ja miehijä käyttänyt kukaan muu tässä merkitysyhteydessä. Sanakirjoissakaan ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta näitä termejä esiintynyt tarkoittamaan miespuolista samasukupuolisuuteen taipuvaista henkilöä.⁵⁹

Miehimyksen, miehijän ja miehimisen sijasta esiintyi kuitenkin vierasperäisiä termejä pederasti⁶⁰ ja sodomiittilaisuus⁶¹, joita myös seksuaalivalistusoppaissa näkyi. Pederasti oli

⁵⁴ Wretlind 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*, s. 126–127.

⁵⁵ Klavneness 1903, *Sukuvietin oikea sija ja merkitys persoonallisuudessa*, s. 34. Klavneness 1904, *Nuoruusajan ensi epäsiiveellisyys*, s. 35.

⁵⁶ Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 222.

⁵⁷ Löfström 1999, s. 19–22.

⁵⁸ Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 222.

⁵⁹ Löfström 1999, s. 19–21.

⁶⁰ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s. 159. Wretlind 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*, s. 126–127. Claussen 1914, *Elämän voimia*, s. 54.

⁶¹ Löfström 1999, s. 22.

peräisin kreikankielisestä sanasta pailerasti, mikä tarkoitti poikarakkautta, mikä antiikin Kreikassa oli yleinen tapa. Sodomiittilaisuus johdettiin Raamatun kertomuksesta Sodoman synneistä. Sodomia termillä oli myös pitkät oikeushistorialliset juuret ja sillä yleisesti tarkoitettiin eläimiin sekaantumista ja miesten keskinäistä anaaliyhdyntää.⁶²

Jo Backman erotti vastakohtaisesta sukupuolitunteesta pederastian erilleen. Backmanille vastakohtainen sukupuolitunne oli psyykkinen sairaus, pederastit sen sijaan olivat mieleltään terveitä, joita ohjasi irstaat elämäntavat.⁶³ Wretlindin mukaan nurinpuolinen sukuvietti ei ollut yleinen syy miehimiseen, vaan sen synnyttivät ennen kaikkea onanian ohella muut irstaat tavat.⁶⁴ Yhtäläillä useat muut seksuaalivalistajat esittivät ilmiön kaksijakoisena, mutta useimmat kuitenkin olivat tulleet siihen tulokseen, että synnynnäisenä se oli verrattain harvinaista suhteessa opittuun.⁶⁵

Synnynnäisessä samasukupuolisuudessa useimmiten kyse oli tunteesta, samaa sukupuolta olevan henkilön liehittelystä. Opitussa samasukupuolisuudessa oli kyse nimenomaan teosta, jota pidettiin näiden kirjoittajien mukaan vain miesten harjoittama tapana. Poikkeuksena tästä oli ruotsalainen lääkäri Anton Nyström, jolle myös naisten välinen sukupuolinen kanssakäyminen oli mahdollista.⁶⁶ Yleisesti ottaen aikalaisille naisten keskinäisen sukupuoliyhteyden käsittäminen oli vierasta. Nyströmin poikkeavaa käsitystapaa osaltaan selittää se, että Nyström oli seksuaaliliberaali ja hänen teoksensa *Sukupuolielämä ja sen lait* herätti paljon pahennusta ilmestyttyään.⁶⁷ Samasukupuolisuuteen Nyström liberaalisuudestaan huolimatta ei kuitenkaan suhtautunut millään muotoa hyväksyvästi.⁶⁸

Opittuun samasukupuolisuuteen vaikutti ympäristö. Keskeisimpiä syitä sen syntyyn onanian ohella olivat muiden samasukupuolisuuteen taipuvaisten henkilöiden viettely siihen,

⁶² Sorainen 1996, s. 213.

⁶³ Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s. 159.

⁶⁴ Wretlind 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*, s. 127.

⁶⁵ Nyström 1905, *Sukupuolielämä ja sen lait*, s. 52. Gruber 1913, *Sukupuolielämän terveysoppi*, s. 93. Claussen 1914, *Elämän voimia*, s. 54.

⁶⁶ Nyström 1902, *Sukupuolielämä ja sen lait*, s. 53–56.

⁶⁷ Nyström esitti aikakaudelle poikkeavaan tapaan, että liiallinen pidättäytyvyys sukupuolielämästä vaarantaa terveyden. Terveystieteessä Konrad Relander ja eräs lehden lukija ottivat teoksen esille järkyttyneinä. THL 1906/10, s. 147–152.

⁶⁸ Nyström 1902, *Sukupuolielämä ja sen lait*, s. 52.

yksipuolinen ja läheinen seurustelu vain oman sukupuolen kanssa ja mahdollisuuden puute sukupuoliyhteyteen vastakkaisen sukupuolen kanssa.⁶⁹

Opittu samasukupuolisuus oli usean kirjoittajan mukaan tunnettu jo Antiikin Kreikassa ja Roomassa ja se oli ennen kaikkea suurimmissa kaupungeissa esiintynyt ilmiö, mutta tullut vasta tuolloin tunnetummaksi laajemmin.⁷⁰ Opitun samasukupuolisuuden ilmeneminen oli aina ollut merkinä yhteiskunnan rappeutumisesta, mistä esimerkkinä olivat Antiikin Kreikan ja Rooman tuhoutumiset. Siksi siihen tuli suhtautua jyrkän kielteisesti ja yhteiskunnan tuli kaikin tavoin estää tällaisen paheen leviäminen, koska opittu samasukupuolisuus levisi juuri tätä harjoittavien henkilöiden viettellessä muita tähän paheeseen.⁷¹

Riippuen seksuaalivalistajan taustasta oli erilainen joukko keinoja joilla opittua samasukupuolisuutta estettiin leviämistä. Kasvatusajattelijat Fr. Foersterin mukaan kristillisen siveysopin levittäminen oli parasta lääkettä kitkemään kaikkineen uudenaikaisten käsitysten synnyttämät luonnottomuuden muodot.⁷² Hygienisti Max von Gruberin mukaan yhteiskunnan tuli lain taholta puuttua ilmiön leviämiseen.⁷³ Yksilön tasolla tuli välttää liian läheisiä ystävyysuhteita saman sukupuolen kanssa ja jos pääsi käymään niin, että tunteita samaan sukupuoleen pääsi syntymään, tuli tällöin pyrkiä normaalin seuralämän viettoon ja mahdollisesti naimisiinmenoon vastakkaisen sukupuolen kanssa.⁷⁴

Raja sairaiden ja rikollisten välillä oli häilyvä 1800– ja 1900-lukujen vaihteessa, minkä vuoksi suhtautumisessa samasukupuolisuuteen oli vaihteluja. 1800-luvun lopussa Suomeenkin rantautuivat degeneraatioteoriat eli teoriat rodun huononemisesta. Degeneraatiota yksilöissä aiheutti perimän tuoma rasitus tai omat vääränlaiset elämäntavat. Degeneraatio liittyi läheisesti rikollisuuteen. Usean rikolliseen toimintaan sortuneen katsottiin olevan degeneroitunut. Mutta vähäväkisessä Suomessa ei kuitenkaan lähdetty avittamaan

⁶⁹ Wretlind 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*, s. 127. Nyström 1905, *Sukupuolielämä ja sen lait*, s. 94–95. Claussen 1914, *Elämän voimia*, s. 54.

⁷⁰ Wretlind 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*, s. 124 – 125. Nyström 1905, *Sukupuolielämä ja sen lait*, s. 52. Gruber 1913, *Sukupuolielämän terveysoppi* s. 93.

⁷¹ Wretlind 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*, s. 125. Claussen 1914, *Elämän voimia*, s.54.

⁷² Foerster 1912, *Sukuelämä terveeksi!*, s. 169 – 171.

⁷³ Gruber 1913, *Sukupuolielämän terveysoppi* s. 94.

⁷⁴ Foerster 1912, *Sukuelämä terveeksi!*, 169 – 171. Gruber 1913, *Sukupuolielämän terveysoppi* s. 94 Claussen 1914, *Elämän voimia*, s. 54.

evoluutiota poistamalla vääränlaiset yksilöt yhteiskunnasta, vaan heitä pyrittiin hoitamaan.⁷⁵ Samasukupuolisuus ja muut ei-suvunjatkamiseen tähtäävät seksuaalisen kanssakäymisen muodot näyttäytyivät degeneraatioteorian valossa pahimmilta.

Opittu samasukupuolisuus ei ollut, toisin kuin vastakohtainen sukupuolitunne, sairaus, vaan elämän varrella hankittuna taipumuksena, se oli rikkomus yleistä sukupuolisiveellisyyttä vastaan. Vastakohtainen sukupuolitunne oli jossain määrin helpommin hyväksyttävissä sen pysyessä pelkän tunteen tasolla, mutta määrittelyn tuli muuttua, kun päästiin itse toiminnan tasolle.

3.3 Pseudohermafrodiitteja?

Lääketieteessä oli esillä myös kolmas kansainvälisesti tunnetuksi tullut selitysmalli samasukupuolisuuden syntyperästä. Selitysmallin esitteli hermo- ja mielitautien erikoislääkäri Akseli Nikula vuonna 1919 Lääketieteellisessä aikakauskirjassa *Duodecimissa* julkaistussa esitelmässään *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*. Nikula käytti selitysmallista ilmaisua *ns. väliaste-teoria*, joka pohjautui ajatukseen, että samasukupuolinen henkilö poikkesi sukupuolestaan sukuviettinsä ja sielullisten sekä toisinaan fyysistenkin ominaisuuksien puolesta. Aivot jakaantuivat tämän käsityksen mukaan puhtaasti miehiseen ja naiselliseen tyyppiin ja samasukupuolisella henkilöllä aivojen miehinen ja naisellinen osio sisälsivät toista sukupuolta edustavia aineksia. Tämä ajatusmalli johdettiin suoraan käsityksestä ihmisillä ilmenevästä valekaksineuvoisuudesta eli pseudohermafroditismista. Varsinaisella hermafrodiitilla eli kaksineuvoisella oli molempien sukupuolien sukupuolirauhaset tai osia niistä, mutta valekaksineuvoisilla sukupuolirauhaset olivat täysin joko nais- tai miespuoliset, mutta muut sukupuoleen viittaavat ominaisuudet olivat sekoittuneet, toisin sanoen mies oli varustettu naisellisilla ominaisuuksilla ja päinvastoin, ja yhdistettynä epämuodostuneisiin sukupuolielimiin saattoi myös käydä niin, että henkilön sukupuolesta erehdyttiin. Ei ollut tavatonta, että valekaksineuvoisena pidetyllä henkilöllä myös sukuvietti oli poikkeava ja tällaisten henkilöiden parissa ilmenikin joskus, ei kuitenkaan aina, vetoa samaan sukupuoleen.⁷⁶

⁷⁵ Halmesvirta 1998, s. 15–16. Mattila 1999, s. 36, 168.

⁷⁶ Kajava 1919, *Ihmisellä esiintyvistä valekaksineuvoisuudesta eli pseudohermafroditismista*, s. 182–184. Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 255–257.

Kansainvälisesti teoriaa psyykkisestä hermafroditismista kannattivat samasukupuolisuuden puolustajat. Sillä perusteltiin samasukupuolisuuden dekriminialisointia, koska puolustajien mukaan teoria osoitti samasukupuolisten henkilöiden olevan oma ryhmänsä, ns. kolmas sukupuoli.⁷⁷ Suomessa teoria henkisestä kaksineuvoisuudesta ei saanut kannatusta osakseen, koska Suomesta puuttui kokonaan ryhmä julkisesti esillä olevista samasukupuolisuuteen taipuvaisista henkilöistä, jotka olisivat ajaneet samasukupuolisten henkilöiden oikeuksia.

3.4 Kohti modernimpaa käsitystä

Akseli Nikula käsitteli esitelmässään homoseksualiteetin oikeudellista arvostelemista. Nikulalle homoseksualiteetin taustalla vaikutti vastakohtainen sukupuoli tunne, mutta toisin kuin Backmanilla se ei ollut itse ilmiö. Samoin myös August Forel määritteli homoseksualiteetin vuonna 1911 julkaistussa suomennoksessa teoksestaan *Sukupuolikysymys*. Molemmat myös erottivat erilleen opitun homoseksualiteetin, joka oli olosuhteiden synnyttämä, ja sen vuoksi siinä oli kyse enemminkin pseudohomoseksualiteetista kuin varsinaisesta homoseksualiteetista, koska siitä oli mahdollista vapautua sen synnyttämien olosuhteiden vaikutuksen kadottua. Niin Nikulalle kuin Forelille opittu homoseksualiteetti oli yhtäläillä mahdollista niin miehille kuin naisillekin.⁷⁸

”Oikean” homoseksualiteetin eli samasukupuolisuuden erotti pseudohomoseksualiteetista siihen viittaavien piirteiden ilmeneminen jo ennen puberteettia.⁷⁹ Ensimmäiset lapsuudessa ilmenneet mahdollisesta samasukupuolisuuteen viittaavia merkkejä olivat pojilla: oleskelu ja leikkiminen mieluummin tyttöjen kanssa, erityisesti leikkiminen nukeilla, pukeutuminen tyttöjen vaatteisiin, kiinnostus keittiö- ja taloustöihin sekä luonteeltaan he olivat herkkiä ja pehmeitä. Tyttöillä piirteet näkyivät viihtymisenä poikien leikeissä, halveksuntana naisten tapoja ja käsitöitä kohtaan sekä ylipäättään villinä ja raisuna luonteena ja tarpeena käyttäytyä kaikkienensa poikien tavoin.⁸⁰

⁷⁷ Stålström 1995, s. 376 – 377.

⁷⁸ Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 227. Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen* s. 250.

⁷⁹ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen* s. 258.

⁸⁰ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen* s. 249.

Aikuisiällä samasukupuolisuus ilmeni miehillä naismaisena olemuksena, haluna tehdä naismaisia töitä, kuten käsitöitä ja haluna pukeutui naisellisesti. Samasukupuolisuuteen taipuvaiset miehet olivat tunteellisia ja keimailevia. Naisilla samasukupuolisuus ilmeni miehisenä olemuksena ja käyttäytymisenä, kuten tupakan polttona, alkoholin käyttönä, miehisenä pukeutumisena ja lyhyenä hiustyylinä. Kaikkiaan molemmille sukupuolille tavanomaista oli hyvin voimakas sukuvietti.⁸¹ Samasukupuolisuuteen taipuvaisilla naisilla kuitenkin sukuvietti oli vähemmän aktiivinen kuin miehillä ja naisten väliset suhteet olivat vähemmän fyysisiä ja enemmän ”haaveelliseen rakkauteen” tähtääviä kuin miehillä.⁸²

Nikulan mukaan henkilön samasukupuolisuus ei kuitenkaan näillä tunnusmerkeilläkään vielä ollut varmaa, eivätkä edes saman sukupuolen väliset seksuaaliteot vielä antaneet siitä varmuutta, vaan silloinkin saattoi olla kyseessä pseudohomoseksuaaliteetti. Vasta todentaminen henkilön fyysisen ja psyykkisen kiinnostuksen olemassaolosta samaan sukupuoleen varmisti todellisen samasukupuolisuuden.⁸³ Forelin mukaan samasukupuolisuuden todentaminen miehillä oli helpompaa, koska miehet, toisin kuin naiset, eivät osoittaneet ilman samasukupuolisuuden olemassaoloa minkäänlaisia fyysisiä hellyyden- ja tunteen osoituksia toisille miehille. Naisille samasukupuolisuuden todentamista vaikeutti naisten luonteelle tyypillinen fyysinen läheisyys toisten naisten kanssa ilman samasukupuolisten halujen olemassaoloa.⁸⁴ Varsinkin säätyläisnaisten keskuudessa yhdessä asuvat naisparit eivät olleet mitenkään tavattomia. He olivat hyvin toimeentulevia yhteisönsä arvostettuja jäseniä, mutta heidän suhteensa ei oletettu olevan millään muotoa seksuaalista, vaan heidät nähtiin siveellisyyden perikuvina.⁸⁵

Samasukupuolisuus ei kuitenkaan Nikulan ja Forelin mukaan ollut rajoittunut vain tiettyihin aikoihin, kansoihin tai yhteiskuntakerroksiin. Molempien mielestä samasukupuolisuus oli huomattavasti yleisempi ilmiö kuin yleisesti uskottiinkaan. Se myös oli esiintynyt kaikkina aikoina ja se myös ilmeni kaikissa yhteiskuntakerroksissa, vaikkakin oli olemassa tiettyjä ammattiryhmiä, kuten puutarhurit, taitelijat ja näyttelijät, joiden parissa ilmiö oli yleisempi.

⁸¹ Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 222–223. Nikula, *Homoseksuaaliteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen* s. 250.

⁸² Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 232–233.

⁸³ Nikula 1919, *Homoseksuaaliteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen* s. 250.

⁸⁴ Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 232–233.

⁸⁵ Juvonen 1994, s. 49.

Sitä myös esiintyi niin villien heimojen kuin sivistyskansojen parissa. Nikula myös tyrmäsi ajatuksen, että samasukupuolisuuden ilmeneminen olisi ollut merkinä yhteiskunnan rappiosta.⁸⁶

Forelille samasukupuolisuus oli sairaus, jonka synnytti samasukupuolisen henkilön sairaallinen ja kiihtynyt sukupuoli. Samasukupuolisuuteen liittyi Forelin mukaan myös muita psykopatologisia ilmiöitä, kuten algolagnia eli sadomasokismi ja pedofilia, jotka olivat myös synnynnäisiä. Forelin mukaan kuitenkin samasukupuolisuus silloin kuin sitä harjoitti kaksi täysi-ikäistä henkilöä, oli itsessään viatonta ja laki suhtautui aivan liian ankarasti tällaisiin suhteisiin, koska samasukupuolisista suhteista ei syntynyt jälkeläisiä ja tällöin ilmiö hävisi aikaa myöden itsekseen pois. Samaa sukupuolta olevien seksuaalisuhteiden kriminalisoinnin sijaan lakien olisi tullut estää tällaisten henkilöiden avioituminen vastakkaisen sukupuolen kanssa, jotteivät nämä pääsisi lisääntymään.⁸⁷

Forel ei katsonut hoidosta olevan mitään merkittävää hyötyä, koska estämällä samasukupuolisten henkilöiden lisääntyminen koko ilmiöstä päästäisiin. Nikulakaan ei nähnyt hoidolla olevan parantavaa vaikutusta, eikä varsinkaan avioituminen vastakkaisen sukupuolen kanssa tuottanut haluttua hyötyä. Nikulan mukaan kuitenkin henkilön itse halutessa oli mahdollista käyttää tiettyjä lieventäviä hoitomuotoja, jotka keskittyivät säännöllisten elintapojen ylläpitämiseen ja ”normaalin” sukuvietin eli vastakkaisesta sukupuolesta kiinnostuneiden henkilöiden parissa seurusteluun. Lääkärin tehtävä oli myös kertoa samasukupuolisuuteen taipuvaiselle henkilölle lain asettamat rangaistukset. Varsinaista parannusta todellisesta samasukupuolisuudesta oli kuitenkin turha tavoitella.⁸⁸

Nikulalle suhde lakiin oli hiukan moniselitteisempi kuin Forelille. Nikulan mukaan tyypillisesti saman sukupuolisuuteen taipuvaisella henkilöllä oli mahdollisia muita keskushermoston toiminnassa ilmeneviä häiriöitä. Nämä lisäsivät riskiä joutua kahnauksiin lain kanssa ja minkä vuoksi syytteeseen jouduttua tällaiselle henkilölle tuli tehdä mielentilatutkimus. Hyvin harvoin samasukupuolisuutta harjoittaneen henkilön mielenterveys

⁸⁶ Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 225. Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen* s. 252.

⁸⁷ Forel 1911, *Sukupuolikysymys*, s. 225–226.

⁸⁸ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen* s. 260.

itsessään oikeutti syynätakeettomuuteen, samasukupuolisuus oli kuitenkin yleistä muiden psykopaattisten ilmiöiden, kuten pedofilian ja sadististen taipumusten ohessa, minkä vuoksi mielentilatutkimus oli entistä tärkeämpi. Nikulan mukaan oli kuitenkin henkilöitä, joilla ei mitään tällaisia sairaalloisia ominaisuuksia ilmennyt. Suurin ristiriita samasukupuolisuudessa ja laissa piili kuitenkin siinä, että henkilö saattoi joutua rikkomaan lakia, vaikka ei suoranaisesti juuri saman sukupuolen välisten seksuaalitekojen kriminalisoinutta lakia, samaan sukupuoleen kohdistuneen sukuvietinsä vuoksi. Tästä esimerkkinä oli Nikulan potilaskertomus naispuoleisesta potilaastaan, joka samasukupuolisten taipumustensa vuoksi ajautui väärentämään työ- ja muuttokirjansa, minkä takia hän joutui lain kanssa tekemisiin.⁸⁹

Toisin kuin Forel Nikula ei hyökännyt saman sukupuolen seksuaaliteot kriminalisoivaa lakipykälää vastaan, mutta tietynlainen kritiikki lakia vastaan oli esillä siinä merkityksessä millaisiin ristiriitoihin samasukupuolisuuteen taipuvainen henkilö oli altis joutumaan sukuvietinsä vuoksi. Nikulallehan samasukupuolisuus oli synnynnäinen sairaus. Nikula korosti sitä, ettei laki kriminalisoinut kuin sukuvietin tyydyttämisen ei kiihottamista, ja Nikulanhan mukaan samasukupuolisuuteen harvoin liittyi varsinaista pederastiaa, vaan se tapahtui ennemminkin molemminpuolisen onanian muodossa.

Voisi sanoa, että niillä lääkäreillä ja valistajilla, joille samasukupuolisuus näyttäytyi yhtäältä opittuna ja toisaalla synnynnäisenä oli jo alkeellinen käsitys samasukupuolisuudesta henkilöä määrittävänä ominaisuutena, ei pelkästään tapana. Kuitenkin vasta Nikulan kuvauksessa samasukupuolisuus muuttui samasukupuoliseksi henkilöksi. Nikula edusti modernimpaa suuntaa, missä samasukupuolisuus alettiin nähdä, pelkän seksuaalisen teon sijasta, kokonaisvaltaisempana ilmiönä.

⁸⁹ Nikula 1919, *Homoseksuaaliteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen* s. 260–264.

4 Samasukupuolisuus seksuaalikulttuurissa

4.1 Aikalaiskuvaus samasukupuolisista suhteista

Oppineiden diskurssien sanoma suhtautumisesta samasukupuolisuuteen oli selvä; se ei ollut missään nimessä suotavaa eikä toivottavaa seksuaalikäyttäytymistä. Myöskään kaikkalainen avioliiton ulkopuolinen seksi ei ollut julkisen ideologian mukaan suotavaa. Vaikka oppineet diskurssit pyrkivät sanelemaan oikeanlaista seksuaalikäyttäytymistä, eritoten maaseudulla tapakulttuuri oli vahvasti juurtunut käytäntöön. Julkisen ideologian sanelemalle oikeanlaiselle seksuaalikäyttäytymiselle viitattiin kintaalla ja eritoten maaseudulla rehottivat avioliiton ulkopuoliset suhteet.⁹⁰ Samaa mieltä tavallinen väestö ja julkinen ideologia olivat kuitenkin samaa sukupuolta olevien seksuaalisuhteista. Samasukupuolisuus oli ilmeisen vieras ilmiö laajemmin väestön parissa. Näyttäisi siltä, että oppineissa diskursseissa sillä oli suurempi rooli kuin mitä olisi tekstien perusteella voinut olettaa olevan käytännössä.

Löytyy vain muutamia lähteitä 1800– ja 1900–lukujen vaihteesta, joissa käsiteltiin samasukupuolisuutta ilmiönä tavallisen väestön parissa. Kansanvalistaja Pietari Päivärinta valotti Keski-pohjanmaalaisen kotipaikkansa seksuaalikäyttäytymistä *Aikamme siveellisyyksymyksiä* –sarjassa vuonna 1905. Päivärinta oli hyvin huolissaan Keski-Pohjanmaalla rehottavasta yöjuoksusta, joka oli Päivärinnan mukaan pahentunut hänen nuoruusvuosistaan. Pahimmin siveettömyyden rehottamisesta kertoi Päivärinnan mukaan tapa, jonka Päivärinta oli huomannut renkiensä parissa. Päivärinnan mukaan saattoi käydä niin, että ”...mies kadottaa luonnollisen sukuviettinsä ja kääntyy toisiin miehiin ja saa niistä sukuviettinsä tyydytyksen.” Tämä ei jäänyt välttämättä pelkän sukuvietin tyydytyksen tasolle, vaan Päivärinta tiesi myös miehiä, jotka olivat olleet keskenään naimisissa.⁹¹ Päivärinta tuskin tarkoitti varsinaista kirkollista avioitumista, mutta ilmeisesti Päivärinta viittasi miespareihin, jotka elivät yhdessä pariskuntana aivan kuten mies ja nainen.

Naisparit eivät olleet vuosisadan vaihteessa mitenkään oudoksuttu ilmiö, eikä varsinkaan maaseudulla, jossa elettiin toisinaan köyhissä ja ahtaissa oloissa. Ilmeisesti myöskään kahden

⁹⁰ Pohjola-Vilkuna 1995, s.116–127.

⁹¹ Päivärinta 1905, *Siveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa*, s. 26.

miehen yhdessä asuminen ei itsessään, jos heidän käyttäytymisensä ei ollut mitenkään erikoista, herättänyt kummempia epäilyksiä miesten seksuaalisesta epänormaaliudesta.⁹² Oletettavasti Päivärinnan kuvailemien miesparien käytöksessä on ollut jotain huomiota herättävää, jotta oletus heidän suhteensa samasukupuolisuudesta on syntynyt. Usein miehen naismaisuus, joka ilmeni naisiin liitettyinä ominaisuuksina, kuten naismaisena äänenä ja tapoina, kuten siivous, ruuanlaitto ja kasvien kasvattaminen. Sinällään itse naismainen mies ei herättänyt epäilystä henkilön seksuaalisesta suuntautumisesta, mutta yhdistettynä yhdessä asumiseen toisen miehen kanssa, saattoi yhteisössä herätä epäily miesten keskinäisen suhteen laadusta.⁹³

Miesparien lisäksi Päivärinta tiesi naispareja, jotka olivat peräti hyljänneet aviomiehensä voidakseen asua yhdessä. Kyseessä eivät olleet puhtaasti platoniset suhteet, vaan Päivärinnan mukaan tällaiset naiset hakivat toisiltaan sukuviettinsä tyydytystä ”...jos jollakin tavalla...”.⁹⁴ Jo ajan oppineille tuotti vaikeuksia käsitteellistä naisten välinen seksi, minkä vuoksi se usein sivuutettiin samasukupuolisuutta käsittelevistä teksteistä. Seksuaaliakti ymmärrettiin penetroivana, minkä vuoksi naisten välisessä seksissä ajateltiin käytettävän erilaisia apuvälineitä, jotka korvasivat peniksen. Vastaavasti penistä korvaamassa ajateltiin olevan naisen laajentunut klitoris, jolla oli mahdollista penetroida toinen osapuoli.⁹⁵

Päivärinnan kuvaus nais- ja miespareista on siinä mielessä mielenkiintoinen, että vaikka Päivärinta korostikin tällaisten henkilöiden seksuaalikäyttäytymisen epänormaaliutta, esitti Päivärinta kuitenkin tällaiset henkilöt suhteessa elävinä henkilöinä. Päivärinnan kuvauksissa nämä mies- ja naisparit määriteltiin samasukupuolisina henkilöinä, ei saman sukupuolen kanssa seksiä harrastavina henkilöinä. Eli näille henkilöille muodostettiin samasukupuolinen identiteetti. Eritoten kuvauksissa kahden miehen välisestä suhteesta useimmiten kuvattiin pelkkänä seksuaalihalujen tyydyttämisenä, eikä niissä huomioitu todellisen tunteen mahdollisuutta.

⁹² Lofström 1999, s. 93.

⁹³ Lofström 1999, s. 83–88.

⁹⁴ Päivärinta 1905, *Siveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa* s. 26–27.

⁹⁵ Lofström 1999, s. 49.

4.2 Naismaiset miehet ja miesmäiset naiset suullisessa perinteessä

Yhtäläilla naisten miesmäisyys yhdistettiin toisinaan samasukupuolisuuteen, mutta myöskään naisilla itsessään miesmäisyys ei synnyttänyt oletusta henkilön samasukupuolisista taipumuksista. Muistitiedossa naismaisten miesten ja miesmäisten naisten lisäksi samasukupuolisuuteen, sikäli kun siitä epäilyksiä esiintyi, liitettiin toisinaan ajatus henkilön kaksineuvoisuudesta. Välttämättä kaksineuvoisuuskaan ei itsessään merkinnyt samasukupuolisuutta, mutta ajatus henkilön kaksineuvoisuudesta kuitenkin oli esillä suhteellisen usein samasukupuolisuus epäilyiden ohessa.⁹⁶

Kuten lääketieteessä niin muistitiedossakin kaksineuvoinen oli henkilö, jolla ajateltiin olevan molemmat sukupuolielimet. Lääketieteessä samasukupuolisuutta selitettiin henkisenä kaksineuvoisuutena⁹⁷, mutta tavallisen väestön keskuudessa kaksineuvoisuus ajateltiin fyysisenä muutoksena, mikä selitti mahdollista samasukupuolisuutta. Mitään varsinaista todistusaineistoa ei henkilöiden kaksineuvoisuudesta ollut näyttää, vaan se enemmän kytkettyi aikalaisten tapaan käsitteellistä ”poikkeava” käyttäytyminen. Ajatuksen kaksineuvoisuudesta on tulkittu liittyneen kiinteästi siihen, kuinka tiukasti määriteltyjä sukupuoliroolit olivat. Löfström on esittänyt, että ajatus kaksineuvoisuudesta mahdollistui, koska nimenomaan agraarikulttuurissa käytännön pakon sanelemana sukupuoliroolit eivät olleet kovinkaan tiukat, vaan ns. poikkeamia toisen sukupuolen alueelle hyväksyttiin.⁹⁸

Itsessään kuitenkin naismaisuus tai miesmäisyys ei synnyttänyt automaattisesti ajatusta henkilön samasukupuolisuudesta, toisin kuin lääketieteen parissa taas samasukupuolisuuden tunnusmerkkeinä pidettiin nimenomaan henkilön omaksumia vastakkaisen sukupuolen ominaisuuksia, vaikka Nikulakin totesi, etteivät ne itsessään kuitenkaan tarkoittaneet samasukupuolisia taipumuksia.⁹⁹ Todennäköisesti julkiselle ideologialle sukupuoliroolit olivat tiukemmat ja niistä poikkeaminen tulkittiin helpommin merkinä poikkeavasta seksuaalikäyttäytymisestä, kuin taas tavallisen väestön käsityksissä käytännön sanelema pakko, esimerkiksi töiden jakaminen, aiheutti väkisinkin lipsumista tiukoista sukupuolirooleista, jolloin niistä poikkeamista ei nähty niin suurena vikana.

⁹⁶ Löfström 1999, s. 89–92.

⁹⁷ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 255–257.

⁹⁸ Löfström 1999, s. 31–32.

⁹⁹ Nikula 1999, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 250.

4.3 Samasukupuolisuuden sijoittuminen keskusteluun arkipäivän seksuaaliongelmista

Keskeisenä säilyneenä lähteenä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tavallisen väestön seksuaalikeskustelusta on Terveystieteiden lehdessä lääkäripalsta. Seksi- ja sukupuolikysymykset olivat monen aikalaisen mieltä askarruttavia asioita, mutta niistä ei avauduttu ääneen kaikille. Lääkäri oli henkilö, jolle uskouduttiin asioista, joista ei yhteisössä välttämättä ääneen puhuttu. Terveystieteiden lehdessä palstoilla seksiin liittyvät kysymykset purkautuivat ennen kaikkea onaniaa käsittelevissä kirjeissä. Erityisesti Konrad Relanderin tultua hetken tauon jälkeen uudelleen Terveystieteiden lehdessä päätoimittajaksi vuonna 1905 epäsovinnon seksuaalisuuden, toisin sanoen avioliiton ulkopuolisen seksin, käsittely alkoi vallata entisestään palstatilaa.

Samasukupuolisuus oli kuitenkin aihe, joka loisti poissaolollaan Terveystieteiden lehdessä sivuilta. Paljolti Terveystieteiden lehdessä linja henkilöityi Konrad Relanderiin (Reijo Waaraan), joka oli lehdessä päätoimittajana vuosina 1889–1895 ja 1905–1916. Relander oli kristillistä arvomaailmaa kannattava lääkäri¹⁰⁰, mikä osaltaan saattoi vaikuttaa, ettei samasukupuolisuus ollut esillä Terveystieteiden lehdessä. Relander lääkärimiehenä varmasti tunsikin aikakauden kirjallisuutta, joka käsittelee samasukupuolisuutta ja tunsikin, koska lehdessä ilmestyi arvostelu E.W. Wretlindin seksuaalivalistusoppaasta *Miesten siitinele säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*¹⁰¹, jossa aihe oli ollut esillä.

Relander ei kuitenkaan kristillissiveellisestä ideologiastaan huolimatta katsonut, että parasta lääkettä siveettömyyden kitkemiseen olisi ollut vaikeneminen. Relander oli varsinkin onanian suhteen sillä linjalla, että tavan turmiollisuudesta tuli kertoa jo lapsille, etteivät he sitä rupeaisi harjoittamaan.¹⁰² Tätä vasten tarkasteltuna ei voida olettaa, että samasukupuolisuudesta olisi tietoisesti vaiettu Terveystieteiden lehdessä palstoilla.

¹⁰⁰ Mattila 1999, s. 35–37.

¹⁰¹ Relander, *Miesten siitinele*, Terveystieteiden lehti 1893/12, s. 187–189.

¹⁰² Relander, *Nuorison silmät avattava. Sananen vanhemmille ja kasvattajille*, Terveystieteiden lehti 1905/3, s. 43–44.

Vaikka samasukupuolisuus näyttäisi olleen lähes tuntematon ilmiö aikalaisille, voidaan kuitenkin olettaa, että sen on kuitenkin tiedostettu olevan olemassa, vaikka se ei olekaan ollut kovin yleisesti esillä. Jotain kirjoituksia löytyy, joista voi aistia mahdollisen samasukupuolisuuden läsnäolon, mutta suoranaisesti siitä ei kirjoitettu. Eräs lukija, jonka kirjoitus julkaistiin Terveystieteiden lehdessä vuonna 1897, kehotti vanhempia tarkkuuteen lasten nukkumapaikkojen valinnassa. Kirjoittajan mukaan lasten ei saisi antaa nukkua samassa vuoteessa, koska se saattoi aiheuttaa ”...luonnottoman sukuvietin kehittymistä...” ja kirjoittajan mukaan se oli seikka, jota ”...ei tarvinne lähemmin selitellä ymmärtäväsille vanhemmille...”. Kirjoittajan mukaan lasten omilla vuoteillaan nukkuminen, ei kuitenkaan täysin taannut, ettei ”...sellaisia turmiollisia paheita...” päässyt syntymään muutenkin.¹⁰³

Mitä kirjoittaja tarkoitti kirjoittaessaan *luonnottomasta sukuvietistä ja turmiollisista paheista*? Sinällään ilman mitään suurempia määrittelyjä ilmaisut voisivat tarkoittaa ihan mitä tahansa normin vastaista seksuaalisuuden muotoa, mutta samasukupuolisuudesta käytettiin lähes kaikissa seksuaalivalistusoppaissa ilmaisua luonnoton.¹⁰⁴ Se esiintyi vastinparina luonnolliselle sukuvietille, mikä siis kohdentui vastakkaiseen sukupuoleen. Luonnotonta ja turmiollista oli luonnon järjestystä ja raamatun luomisjärjestystä vastaan sotiva sukuvietti, joka kohdentui samaan sukupuoleen. Luonnottomana ja turmiollisena pidettiin myös onaniaa, jossa sukuvietti kohdistui itseensä, milloin kohteena oli myös ”väärä” sukupuoli. Tämä käsitys kytkeytyi kuitenkin vahvasti käsitykseen, että aikanaan onania johtaisi sukuvietin kohdistumiseen samaan sukupuoleen.¹⁰⁵ Terveystieteiden lehdessä ei kuitenkaan onaniaa koskevissa kirjoituksissa käytetty mitään kiertoilmaisuja, vaan asiasta kirjoitettiin ilman sen kummempia kiemuroita, mikä antaisi olettaa, että kyseinen kirjoittaja olisi ajanut takaa jotain sellaista mistä ei tohtinut edes kirjoittaa kuin kiertoilmauksia käyttäen, kuten samasukupuolisuudesta. Toisaalta myös lääketieteessä samassa vuoteessa nukkumisen nähtiin edesauttavan samasukupuolisuuden syntyä¹⁰⁶, mikä tukisi ajatusta, että kirjoittaja olisi käsitellyt nimenomaan samasukupuolisuutta kirjoituksessaan.

¹⁰³ *Lasten ei sovi maata yhdessä samalla vuoteella*, Terveystieteiden lehti 1897/8-9, s. 141–142.

¹⁰⁴ Esim. Wretling 1902, *Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa*, s. 124. Nyström 1905, *Sukupuolielämä ja sen lait*, s. 53. Gruber 1913, *Sukupuolielämän terveysoppi*, s. 94.

¹⁰⁵ Räsänen 1995, s. 184–185.

¹⁰⁶ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 258.

Myös muita vaikenemisen linjaa noudattavia kirjoituksia julkaistiin Terveystieteiden lehdessä. Eräs pappi kirjoitti kuvauksen nuoresta naisesta, joka kärsi suurista sisäisistä tuskista, joita lääkäri ei ollut pystynyt parantamaan. Papin mukaan naishenkilön sairaus oli sitä laatua, että parhaiten vain pappi pystyi auttamaan. Mikä naisen sairaus oli, ei sitä kerrottu, mutta papin mukaan se oli sen verran vakava ”...että siitä puhuminenkin olisi synty...”¹⁰⁷

Vuodelta 1906 Terveystieteiden lehdessä löytyy lukijan kirjoitus, joka käsitteli Anton Nyströmin opasta *Sukupuolielämä ja sen lait*. Lukija oli syvästi järkyttynyt teoksessa esitetyistä vapaamielisistä näkemyksistä, ettei, vastoin kaikkia aikakauden ihanteita, pidättäytyvyys ennen avioliittoa ollut hyväksi, vaan niin naisten kuin miestenkin tuli toimia luonnollisen viettinsä mukaisesti.¹⁰⁸ Vaikka kirjoitus ei käsitellyt samasukupuolisuutta, oli kirjoittaja lukiessaan Nyströmin opasta lukenut tai ainakin huomannut sen homoseksualiteettia käsittelevän luvun. Voidaan olettaa, että ainakin niiden seksuaalivalistusoppaiden, joissa samasukupuolisuutta käsiteltiin, myötä tieto tällaisen ilmiön olemassaolosta oli tullut aikaisten tietoisuuteen, mutta syystä tai toisesta se ei herättänyt suurempia tunteita. Osaltaan varsinkin Nyströmin teoksessa varmasti vaikutti se, ettei Nyström suhtautunut mitenkään myötämielisesti samasukupuolisuuteen¹⁰⁹. Samoin tämä seikka tukee näkemystä, että samasukupuolisuus oli marginaalinen ilmiö, eikä se koskettanut aikaisten arkielämää juuri millään tavoin, minkä vuoksi aikaalaiset eivät kokeneet tarpeelliseksi nostaa sitä esille.

Pelkästään lähteiden vähäisyys samasukupuolisuudesta tutkittavana aikana tukee oletusta, ettei samasukupuolisuudella ollut merkittävää roolia tavallisen väestön käymässä yleisessä keskustelussa seksuaalisuudesta. Muut seksuaalisuuden ei-hyväksytyt muodot, kuten onania, olivat huomattavasti polttavampia kysymyksiä. Samasukupuolisuus oli ääri-ilmiö, minkä olemassaolo tiedostettiin, mutta mikä ei koskettanut henkilökohtaisesti aikaalaisia.

¹⁰⁷ *Lääkärikö vai pappi?*, Terveystieteiden lehti 1908/3, s. 39–42.

¹⁰⁸ *Lääkärit, onko se sittenkin totta?*, Terveystieteiden lehti 1906/10, s. 147–150.

¹⁰⁹ Nyström 1905, *Sukupuolielämä ja sen lait*, s. 52.

5 Samaan sukupuoleen vetoa tunteneet

5.1 Julkisesti eläneet samasukupuoliset henkilöt

Huolimatta siitä, että samaan sukupuoleen kohdistuneet seksuaaliteot olivat kriminalisoitu ja yleinen mielipide oli samasukupuolisia henkilöitä vastaan, löytyy tutkimusajalta joitakin aikakauden julkisuuden henkilöitä, joiden seksuaalinen suuntautuminen oli tiedossa. Kiinnostuksensa samaa sukupuolta kohtaan julkituoneista tutkimusaikana eläneistä henkilöistä, joita tutkimuskirjallisuudessa tunnetaan, yksi oli Edvard Westermarck, joka oli 1800– ja 1900–lukujen vaihteessa vaikuttanut suomalainen tutkija sosiologian, antropologian, moraaliteorian ja seksologian alueella. Westermarck kirjoitti teoksissaan samasukupuolisuudesta ja eli itse avoimesti samasukupuolisissa suhteissa. Westermarck oleskeli paljolti ulkomailla, eritoten Marokossa, kenttätutkimuksiensa vuoksi, minkä vuoksi Westermarckille todennäköisesti oli helpompaa elää avoimesti seksuaalisen suuntautumisen mukaisesti.¹¹⁰

Westermarckin lisäksi tutkimuskirjallisuudessa on esitetty erinäisiä spekulatioita muidenkin aikakauden tunnettujen henkilöiden seksuaalisesta suuntautumisesta, mutta varsinaisesti avoimesti seksuaalisuutensa kanssa eläneitä henkilöitä ei tutkimuskirjallisuus tunne Westermarckin lisäksi kuin Fritz Wetterhoffin, joka oli suomalaisen jääkäri liikkeen aktiivinen toimija. Elämänsä aikana Wetterhoff eli ja vaikutti niin Suomessa kuin Saksassakin, jonne hän muutti pakoon sotkeutuneita raha-asioitaan. Saksassa Wetterhoff tapasi seksuaalitutkimuksen pioneerin ja homoseksuaalien oikeuksien puolestapuhujan, Magnus Hirschfeldin, jonka teokseen *Die Homosexualität des Mannes und des Weibes* Wetterhoff antoi kuvauksen suomalaisista akateemisista homopiireistä, joissa hän itse oli myös aktiivisesti elänyt.¹¹¹

Aikakauden vaikuttajien oli helpompi elää avoimesti seksuaalisuutensa kanssa, koska heillä oli aina mahdollisuus siirtyä ulkomaille asumaan niin halutessaan. Suomessa kuitenkin tällaisetkin henkilöt näyttäisivät olleen hyvin marginaaliryhmää 1800– ja 1900–lukujen

¹¹⁰ Sorainen 2007, s.226–228.

¹¹¹ Mustola 2007b, s. 232–234.

vaihteessa. Tavallisen väestön tilanne oli kuitenkin toinen. Suurin osa suomalaisista asui maaseudulla pienissä ja tiiviissä yhteisöissä, joissa avoin samasukupuolisuus ei ollut mahdollista, ainakaan todennäköisesti ilman koko yhteisön paheksuntaa. Sen vuoksi on lähes mahdotonta löytää lähteitä, joista voisi kartoittaa kuinka samasukupuolisesti tuntenut henkilö itse koki oman seksuaalisuutensa.

Tuomiokirjojen ja potilaskertomusten avulla päästään kurkistamaan keitä olivat samasukupuolisesti tunteneet tavalliseen väestöön kuuluneet henkilöt 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa, mutta näkökulma samasukupuolisesti tunteneihin henkilöihin on joko rikosoikeudellinen tai lääketieteellinen, mikä taas pitkälti määrittää sitä mitä asioita näistä henkilöistä on tuotu esille näissä lähteissä.

5.2 XYZ

XYZ oli 22-vuotias naimaton ja lapseton naispuoleinen henkilö. Hän oli hoidettavana Lapinlahden sairaalassa, jossa Johan Al. Backman tutustui hänen tapukseensa ja julkaisi potilaskertomuksen osana vastakohtaista sukupuolitunnetta käsittelevää julkaisua.

XYZ:lla ei varsinaisesti ollut intiimiä suhdetta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa, mutta hän pyrki omasta halustaan sellaiseen lähestymällä eri tavoin omaa sukupuoltaan saamatta kuitenkaan vastakaikua tunteilleen. XYZ oli kolmeen eri otteeseen hoidettavana sairaalassa, mutta pääsyynä ei ollut hänen taipumuksensa rakastua samaan sukupuoleen, vaan levottomuuskohtaukset, joihin olennaisena osana kuuluivat lähestymisyriytykset samaan sukupuoleen ja jotka olivat oireena vastakohtaisesta sukupuolitunteesta.¹¹²

5.3 Työmies S

¹¹² Backman 1882, *Ett fall af konträr sexualkänsla*, s. 153–157.

Vuonna 1906 Tampereen raastuvanoikeudessa tuomittiin mies, josta käytän nimitystä työmies S, haureuden harjoittamisesta samaa sukupuolta olevan kanssa. Työmies S oli houkutelutt seuraansa kolme 14–16-vuotiasta poikaa, joiden kanssa oli ollut seksuaalisessa kanssakäymisessä.¹¹³

Työmies S oli 34-vuotias perheellinen mies. Poliisien pidättämäksi hän joutui irtolaisuudesta asuttuaan muutamia viikkoja vieraskodissa kolmen pojan kanssa. Poliisi myös epäili vieraskodissa harjoitetun saman sukupuolen välistä haureutta, minkä vuoksi työmies S ja pojat joutuivat poliisikuulusteluun. Kuulusteluissa pojat kertoivat olleensa seksuaalisessa kanssakäymisessä työmies S:n kanssa. Pojat kuuluivat sosiaaliselta asemaltaan työväestöön ja kaksi heistä oli veljeksiä, joista vanhin oli ensin tutustunut työmies S:ään. Kolmas poika oli tavannut jo aiemmin samassa työpaikassa työmies S:n, mutta oli ollut vasta nyt seksuaalisessa kanssakäymisessä työmies S:n kanssa.¹¹⁴

Työmies S:n oman kertomuksensa mukaan hän oli kansakouluiästä saakka harjoittanut onaniaa ja aikaa myöden sukuvietti oli kääntynyt niin, että täydellisen tyydytyksen hän pystyi saamaan vain seksuaalisessa kanssakäymisessä oman sukupuolensa kanssa. Oletettavasti kiinnostus omaan sukupuoleen oli herännyt vasta hiukan ennen poliisin kuulusteltavaksi joutumista tai ainakaan työmies S ei oman kertomuksensa mukaan ollut elänyt halujensa mukaisesti kuin vasta hiljattain. Aluksi työmies S oli löytänyt kumppanikseen työkaverinsa, joka oletettavasti oli ollut aikuinen henkilö, mutta oli tavannut pojista vanhimman, jonka kautta myös nuorempi veli oli tutustunut työmies S:ään. Kolmas poika, jonka kanssa työmies S oli ollut aiemmin samassa työpaikassa, oli tullut vieraskotiin asumaan viimeisenä. Työmies S myönsi elättäneensä poikia vain ja ainoastaan saadakseen heiltä seksuaalisen tyydytyksen.¹¹⁵

5.4 Kauppias H

¹¹³ TRO, riita- ja rikosasiain tuomiokirja 1906, loka- ja joulukuu. I os. 16.10.1906, 1355§.

¹¹⁴ TRO, riita- ja rikosasiain tuomiokirja 1906, loka- ja joulukuu. I os. 16.10.1906, 1355§.

¹¹⁵ TRO, riita- ja rikosasiain tuomiokirja 1906, loka- ja joulukuu. I os. 16.10.1906, 1355§.

Kauppias H oli 50-vuotias mies. Hänet tuomittiin vuonna 1910 Tampereen raastuvanoikeudessa haureellisista teoista samaa sukupuolta olevien alaikäisten kanssa. Kauppias H:ta vastaan todisti seitsemän iältään 10–16-vuotiasta työmiehen poikaa.¹¹⁶

Kauppias H oli ollut kahdesti naimisissa. Ensimmäinen vaimo oli kuollut ja avioliitosta oli syntynyt tytär, joka oli jo muuttanut pois isänsä luota. Kauppias H oli avioitunut uudelleen, mutta jättänyt vaimonsa melkein heti avioitumisen jälkeen. Kauppias H kertoi harjoittaneensa onaniaa, joka oli ollut kauppias H:n kertomuksen mukaan pakollista vaimon poismuuton jälkeen. Kauppias H myös sairasti hermosairautta, josta hänellä oli esittää lääkärintodistus, ja mikä oli Kauppias H:n mukaan itse syynä hänen taipumukseensa tuntea seksuaalista kiinnostusta samaan sukupuoleen.¹¹⁷

Poliisin tietoon kauppias H:n taipumukset olivat tulleet kaupungilla liikkuneiden huhujen perusteella, minkä vuoksi kauppias H ja hänen luonaan käyneet pojat tuotiin kuulusteluun. Kuulusteluissa kauppias H myönsi hyväilleensä poikia useasti ja nauttineensa siitä. Poikien lausunnoissa pelkkä sylissä pitäminenkin katsottiin epäsovivaksi hyväilyiksi, joskin myös kahdessa lausunnossa tosiasiaa oli ollut kyse sukupuolielinten koskettelusta.¹¹⁸

5.5 Kauppa-apulainen L ja Prostituoitu B

Vuonna 1916 Helsingin raastuvanoikeudessa oli syytettynä kaksi miestä luonnottomasta haureudesta. Kauppa-apulainen L:n ja prostituoitu B:n harrastama samasukupuolinen kanssakäyminen tuli poliisin tietoon poliisin selvitellessä prostituoitu B:n tekemiä muita rikoksia, pääsääntöisesti varkauksia, joiden ohessa esille oli tullut varastettu kello, jonka oikea omistaja oli kauppa-apulainen L ja jonka hän oli prostituoitu B:n kertomuksen mukaan antanut maksuksi hänelle seksuaalisesta kanssakäymisestä.¹¹⁹

¹¹⁶ TRO, riita- ja rikosasian tuomikirja 1910, loka- ja joulukuu. I os. 13.10.1906, 1538§.

¹¹⁷ TRO, riita- ja rikosasian tuomikirja 1910, loka- ja joulukuu. I os. 13.10.1906, 1538§.

¹¹⁸ TRO, riita- ja rikosasian tuomikirja 1910, loka- ja joulukuu. I os. 13.10.1906, 1538§.

¹¹⁹ KA, rådstuffurättens i Helsingfors brottmåls dombok för år 1916: fjärde afdelning, Jan-Feb. CbIV: 115. 26.2.1916.

Kauppa-apulainen L oli 35-vuotias naimisissa oleva entinen kauppias, joka oli tehnyt edellisenä vuonna vararikon. Kauppa-apulainen L kertoi kuulusteluissa, ettei vaimoa kiinnostanut enää sukupuoli kanssakäyminen ja koska vaimo ei suostunut, että hän tyydyttäisi sukuviettinsä toisten naisten kanssa, oli tämä alkanut tavata miehiä, joille oli maksanut sukuviettinsä tyydyttämisestä. Tapaamispaikkoina olivat olleet iltaisin puistot ja yleiset pisoarit. Tämän lisäksi kauppa-apulainen L kertoi kuulusteluissa harjoittaneensa myös onaniaa. Hän kuitenkin kielsi olleensa seksuaalisessa kanssakäymisessä prostituoitu B:n kanssa ja maksaneensa hänelle.¹²⁰

Prostituoitu B:n kertomuksen mukaan kauppa-apulainen L oli lähestynyt häntä puistossa pyytämällä häntä kävelyille, jonka aikana kauppa-apulainen L oli ehdottanut seksuaalista kanssakäymistä. Rahaa kauppa-apulainen L ei tarjonnut, vaan prostituoitu B pyysi sitä suostuakseen kauppa-apulainen L:n ehdotukseen. Prostituoitu B:n kertomuksen mukaan he olivat tavanneet myöhemmin uudelleen ja tällöin kauppa-apulainen L oli antanut kellonsa vastineeksi prostituoitu B:n palveluksista.¹²¹

5.6 Impi

Impi oli 23–vuotias naimaton nainen, joka oli syytteessä työ- ja muuttokirjan väärennyksestä. Impi oli ottanut itselleen miehen henkilöllisyyden ja esiintynyt miehenä ja väärentänyt virallisiin papereihin itsensä mieheksi. Impin tapaus oli esillä vuoden 1919 Duodecim – lehdessä, jossa Akseli Nikula käsitteli homoseksualiteettia.

Impi oli muutamaa vuotta aiemmin lähtenyt kotipitäjästään kiertelemään ja jo silloin alkanut esiintyä miehenä, pukeutumalla mieheksi ja leikkaamalla hiuksensa lyhyiksi. Impi, joka käytti nyt nimeä Esko, tapasi erään työmiehen, jonka kanssa asui ja etsiskeli erilaisia urakatöitä. Erään keikan päätteeksi he erosivat, kun uusia töitä ei ollut tiedossa. Impi kuitenkin asettui

¹²⁰ KA, rådstuffurättens i Helsingfors brottmåls dombok för år 1916: fjärde afdelning, Jan-Feb. CbIV: 115. 26.2.1916.

¹²¹ KA, rådstuffurättens i Helsingfors brottmåls dombok för år 1916: fjärde afdelning, Jan-Feb. CbIV: 115. 26.2.1916.

aloilleen saatuaan töitä ja tuolloin hän tutustui myös erääseen naishenkilöön, jonka kanssa hänelle kehittyi intiimisuhde ja jonka kanssa Impi muutti yhteen asumaan.¹²²

Asetuttuaan aloilleen Impi kävi myös jättämässä muuttokirjansa, joka oli väärennetty miehen nimelle, kirkkoherranvirastoon, missä selvisi muuttokirjan olevan väärennös. Asia meni poliisiviranomaisille, joille Impi kertoi väärennöksen syyksi sen, että halusi olla mies ja elää miehen lailla, tekemällä miesten töitä ja pukeutumalla miesten vaatteisiin. Poliisiviranomaisilta asia meni edelleen raastuvanoikeuteen käsiteltäväksi, jossa heräsi kysymys Impin mielenterveydestä, minkä vuoksi hänet toimitettiin mielentilatutkimukseen. Jo poliisihaastattelussa Impi oli pyytänyt lääkärintutkimusta, selvittämään kumpaan sukupuoleen hän kuului. Raastuvanoikeudessa Impi esiintyi miehen vaatteissa ja vakuutti oikeudelle olevansa enempi mies kuin nainen. Impi toimitettiin valtion mielisairaalaan tarkempiin tutkimuksiin.¹²³

5.7 Identifiointi

XYZ, työmies S, kauppias H, kauppa-apulainen L (ja prostituoitu B) sekä Impi ovat esimerkkejä samasukupuolisesti tunteneista ja/tai käyttäytyneistä henkilöistä, jotka joutuivat välillisesti tai suoranaisesti samasukupuolisten taipumustensa vuoksi törmäyskurssille virallisen ideologian kanssa. Viranomaiset ja oppineet määrittivät samasukupuoliset henkilöt yhtäältä rikollisiksi ja toisaalla sairaiksi. Näiden esimerkkitapausten valossa näyttäisi siltä, että samasukupuoliset henkilöt olivat tiiviisti sidoksissa aikakautensa ajattelutapaan ja määrittivät itse hyvin samantapaisesti taipumustaan kuin viralliset diskurssit, mutta kuitenkin rikolliseksi ei yksikään itseään mieltänyt, ei edes kauppias H, joka oli sekaantunut räikeästi alaikäisiin poikiin. XYZ ja Impi eivät suoranaisesti joutuneet lain kanssa tekemisiin samasukupuolisten taipumustensa vuoksi, mutta työmies S:n, kauppias H:n ja kauppa-apulainen L:n tapauksessa niin kävi.

¹²² Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 265–266.

¹²³ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 266–267.

Työmies S kuvaili samasukupuolista taipumustaan nimityksellä *sairaalloinen vietti* ja ennen kaikkea hänen mukaansa sen syntyyn syynä oli pitkään harjoitettu onania. Mitään väärää työmies S ei ilmeisesti kokenut olleen siinä, että hän haki viettinsä tyydyttämisen kohteiksi alaikäisiä poikia.¹²⁴ Myöskään kauppias H ei osoittanut mitään merkkejä kertomuksessaan, että nimenomaan alaikäisiin poikiin sekaantuminen olisi itsessään jo ollut väärää. Kauppias H perusteli taipumustaan tuntea vetoa samaan sukupuoleen olevan ”...*huonosta hermostostaan riippuvaa sairaalloisuutta.*” Hermostollisesta sairaudesta kauppias H:lla oli esittää lääkärintodistuskin. Sen sijaan kauppias H ei katsonut onania suoranaisesti synnyttäneen taipumusta, vaikka myönsikin sitä harjoittaneen, mikä hänen mukaansa oli ollut pakollista vaimon puutteessa.¹²⁵

Yhtäläilla kauppa-apulainen L oli jo nuoresta lähtien harjoittanut onaniaa, mikä oli vähentynyt naimisiin mentyä, mutta lisääntynyt uudelleen kun aviollinen yhdyselämä ei sujunut. Kuitenkaan pelkkä onania ei enää riittänyt, mutta kauppa-apulainen L ei halunnut loukata vaimoaan käyttämällä toisia naisia, joten hän katsoi parhaaksi hakea tyydytystä toisilta miehiltä. Kauppa-apulainen L oli ainoa, joka ei määritellyt itseään sairaaksi.¹²⁶ Kiinnostus samaan sukupuoleen oli lähinnä olosuhteiden sanelemaa, ei niinkään pakottavaa tunnetta toimia sen mukaisesti. Toisin sanoen kauppa-apulainen L pyrki tyydyttämään seksuaaliset tarpeensa ilman sen suurempia sukupuolisen suuntautumisensa pohdiskeluja. Kiinnostavaa onkin miksi kauppa-apulainen L päätti kuitenkin hankkia enemmän maksullisia miehiä kuin naisia, koska yhteiskunnan asenteet olivat kuitenkin huomattavasti enemmän vastaan saman sukupuolen välisiä seksuaalisuhteita kuin maksullisia naisia. Itse asiassa prostituoituja käyttäneitä miehiä rangaistiin huomattavasti harvemmin ja löyhemmin kuin itse prostituoituja, eikä varsinaista lakipykälää, jossa olisi määritelty rangaistus prostituoituja naisia käyttävälle miehelle, löytynyt vuoden 1889 rikoslaista. Mahdollista oli kuitenkin saada tuomio salavuoteus tai muun vastaavan pykälän välityksellä, mutta prostituoitujen miesasiakkaita tuomittiin kuitenkin vain harvoin.¹²⁷

¹²⁴ TRO, riita- ja rikosasiain tuomiokirja 1906, loka- ja joulukuu. I os. 16.10.1906, 1355§.

¹²⁵ TRO, riita- ja rikosasian tuomiokirja 1910, loka- ja joulukuu. I os. 13.10.1906, 1538§.

¹²⁶ KA, rådstuffurättens i Helsingfors brottmåls dombok för år 1916: fjärde afdelning, Jan-Feb. CbIV: 115. 26.2.1916.

¹²⁷ Häkkinen 1995, s. 100–101.

Kauppa-apulainen L otti siis suuremman riskin joutua lain kanssa tekemisiin hankkimalla itselleen maksullisia miehiä, kuin seuraamalla yleisempää tietä menemällä prostituoidun luo. Taustalla on voinut olla syvä kunnioitus vaimonsa tahtoa kohtaan, minkä kauppa-apulainen L mainitsikin syyksi, mutta toisaalta hyväksyikö vaimo yhtään sen paremmin seksuaalisen kanssakäymisen miesten kanssa kuin naisten kanssa. Tämän lisäksi kauppa-apulainen L:n valintaan on voinut vaikuttaa pelko veneerisistä taudeista, jotka olivat todellinen uhka prostituoiduissa käyneille miehille, kun ehkäisyä ei käytetty tai sitä ei ollut saatavilla.¹²⁸ Sairastuminen veneeriseen tautiin olisi lisännyt kiinnijäämisen riskiä vaimolle. Sinällään ajatus veneeristen tautien pelosta syynä samasukupuolisille seksuaalisuhteille ei ole täysin tuulesta temmattu, koska aikakauden lääkärit pohtiessaan syitä samasukupuoliselle käyttäytymiselle nostivat sen esille yhtenä syynä opittuun samasukupuolisuuteen.¹²⁹

Erona näiden esimerkkitapausten miesten ja naisten välillä on seikka, että jokainen kolmesta miehestä oli elänyt suhteessa naisen kanssa, eikä heistä kukaan identifioinut itseään samasukupuoliseksi. Varsinaisesti kumpikaan naisista ei määritellyt itseään samasukupuoliseksi, mutta kumpikaan ei ollut elänyt suhteessa miehen kanssa ja heidän halu identifioitua mieheksi osoitti pyrkimystä määritellä itsensä joksikin muuksi kuin heteronaiseksi.

XYZ myös koki lopulta itsensä sairaaksi oltuaan tarpeeksi useasti hoidossa. Yhteistä XYZ:lla ja Impillä oli halu elää miehenä. XYZ koki halunsa elää miehenä ja siihen liittyvät käyttäytymisensä muodot sairautena. Impi taas ei missään vaiheessa määritellyt itseään sairaaksi. XYZ:n itsensä identifiointiin todennäköisesti vaikutti vahvasti, se miten muut hänet näkivät. XYZ oli kuitenkin sairaalassa hoidossa, jossa häntä pidettiin sairaana ja kohdeltiin myös sen mukaisesti. Vaikka Impillä oli samanlainen tilanne, ei hän kuitenkaan luopunut, sairaan statuksen saamisesta huolimatta, halustaan elää miehenä. Sairaalaan tulon jälkeen hänelle ei enää riittänyt esiintyminen miehenä, vaan hän halusi myös oikeasti muuttua mieheksi, minkä vuoksi hän useaan otteeseen pyysi häntä hoitaneilta lääkäreiltä apua saadakseen muutettua virallisesti nimensä miehen nimeksi ja pyytämällä jopa leikkausta, jolla

¹²⁸ Häkkinen 1995, s. 104.

¹²⁹ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 258.

hänen sukupuolensa muutettaisiin miehiseksi, jotta hän todella olisi sitä sukupuolta johon hän henkisten ominaisuuksiensa puolesta tunsu kuuluvansa.¹³⁰

Suurimpana erona nähtävästi näiden miesten ja naisten, jotka tunsivat samasukupuolisia tunteita, oli naisten haluaminen olla vastakkaista sukupuolta ja miesten tyytyvän omaan sukupuoleensa, mutta selittävän taipumustaan seurauksena jostain muusta sairaalloisuudesta. Miehille identifioituminen vastakkaiseen sukupuoleen oli ilmeisesti vähemmän edullista kuin itsensä esittäminen sairaana. Naisille ilmeisesti muuttuminen mieheksi taas näyttäytyi huomattavasti edullisemmalta.

Impin tapauksessa kyse oli täysin naamioitumisesta mieheksi, jolloin todennäköisesti hänen oli helpompi elää suhteessa rakastajattarensa kanssa, mutta XYZ ei missään vaiheessa pyrkinyt huijaamaan kanssaeläjiään vaihtamalla ulkoisia sukupuolen merkkejä. Impillä esiintyminen miehenä oli käytännöllinen valinta, joka helpotti hänen elämäänsä ja minkä vuoksi hän todennäköisesti myös pyrki saamaan myöhemmin virallisen todistuksen uudesta sukupuolesta, mikä olisi helpottanut hänen elämäänsä. Sinällään sukupuolen vaihdos kirkonkirjoihin ei ollut mikään mahdottomuus, koska tosinaan saattoi tapahtua niin, että syntymän yhteydessä sukupuolta määrittäneelle henkilölle oli käynyt kömmähdys ja papereita jouduttiin korjaamaan myöhemmin.¹³¹

Naisille miehen asussa esiintyminen oli vähemmän halveksitumpaa kuin miehille naisen asussa esiintyminen, mikä pitkälti selittää sen seikan, että miehiä, jotka olisivat halunneet olla naisia elääkseen samasukupuolisten halujensa mukaisesti, oli olematon määrä. Toisaalta naisille ei myöskään ollut sen hyväksytympää pukeutua miehiksi, se tarkoitti vallitsevan yhteiskuntahierarkian rikkomista. Suhtautuminen naisten esiintymiseen miehenä oli kuitenkin ankarampaa 1700-luvulla, jolloin vielä noudatettiin Mooseksen lakia, joka vaati pitäytymään oman sukupuolensa pukeutumisessa. Naisille kuitenkin miehiksi pukeutuminen ei tarkoittanut naurunalaiseksi joutumista, eikä laki enää ollut niin ankara sukupuoliroolien ylittävää pukeutumista kohtaan 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa.¹³²

¹³⁰ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 269.

¹³¹ Tällaisesta tapahtumasta esimerkkinä muutama kirjoitus Duodecim-lehdestä, jossa lääketieteellinen epämuodostuma on aiheuttanut vaikeuksia sukupuolen määrittämisessä. A.E. 1885/10, *Hypospadiä, jonka takia on erehdytty sukupuolesta*, s. 122–124. Alho 1919, *Eräs pseudohermafrodiittitapaus*, s. 203–205.

¹³² Mustola 2007a, s. 66–70.

5.8 Valikoituminen

Tyypillistä näille kaikille viidelle tapaukselle tai kuudelle henkilölle, jos mukaan lasketaan kauppa-apulainen L:n kumppani B mukaan, joka yhtäläillä oli harjoittanut seksuaalista kanssakäymistä saman sukupuolen kanssa, oli seikka, että näissä kaikissa henkilöissä oli ns. jotain vikaa, jotta he joutuivat kahnauksiin viranomaisten kanssa. Vialla tarkoitan sitä, että he tekivät jotain muutakin kuin olivat seksuaalisuhteessa saman sukupuolen kanssa.

Työmies S:llä ja kauppias H:lla oli selkeästi pedofiilisiä taipumuksia, jolloin ei voida sanoa heidän edustaneen henkilöitä, jotka tunsivat vetoa samaan sukupuoleen, koska oletuksena on se, että halun kohteena on toinen aikuinen henkilö. Kiintoisaa sikäli on, ettei aikalaisten perspektiivistä vaikuttanut siltä, että alaikäisiin poikiin sekaantuminen olisi jo itsessään ollut karmaiseva teko, vaan suurimman painoarvon sai kyseessä ollut samansukupuolinen taipumus. Kauppias H:n tapauksessa oikeus jopa katsoi, etteivät pojat olleet oikeutettuja vaatimiinsa korvauksiin, koska he olivat asianomaisia. Nuorin pojista oli vasta 10-vuotias.¹³³ Laki oli kuitenkin ankara alaikäisiin tyttöihin sekaantumista kohtaan. Ankarin rangaistus oli kuristushuone, jonka saattoi saada makaamalla alle 12-vuotiaan tytön.¹³⁴ Kun laki selväsanaisesti määritteli rikoksen uhreiksi tyttölapset, ei sitä sovellettu koskemaan poikia. Toisin sanoen vuoden 1889 rikoslaiassa ei huomioitu mahdollisuutta poikien seksuaalisesta hyväksikäytöstä, minkä vuoksi se ei varsinaisesti saanut rikoksen statusta. Lopulta kauppias H, käytettyään törkeästi hyväkseen eritoten tätä 10-vuotiasta poikaa, tuomittiin kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen *haureellisesta teosta saman sukupuolen kanssa*, ilman minkäänlaista mainintaa siitä, että kyseessä oli myös alaikäisiin sekaantuminen.¹³⁵

Työmies S tuomittiin myös saman sukupuolen välisestä haureudesta, vaikka hän oli myös sekaantunut alaikäisiin poikiin, vaikkakin pojat olivat hiukan vanhempia kuin kauppias H:n tapauksessa. Tässäkin tapauksessa suurempi synty oli seksuaalinen kanssakäyminen saman

¹³³ TRO, riita- ja rikosasian tuomikirja 1910, loka- ja joulukuu. I os. 13.10.1906, 1538§.

¹³⁴ Suomen suuriruhtinmaan rikoslaki 1889, s. 33.

¹³⁵ TRO, riita- ja rikosasian tuomikirja 1910, loka- ja joulukuu. I os. 13.10.1906, 1538§.

sukupuolen kanssa kuin se, että teko oli kohdentunut alaikäisiin. Oikeus kuitenkin huomio ilmeisesti poikien nuoren iän, eikä heille kuitenkaan ajettu tuomiota.¹³⁶

XYZ:n ja Impin vioiksi lukeutui heidän sairaan statuksensa. Heidän katsottiin olevan mieleltään sairaita. Syynä ei ollut pelkästään halu samaan sukupuoleen, vaan myös XYZ:n tapauksessa käsitykseen vaikuttivat hänen levottomuuskohtaukset, jotka toisinaan muuttuivat hyvinkin aggressiivisiksi. Vaikkakin diagnoosi oli vastakohtainen sukupuolitunne, ei se yksinomaan leimannut sukupuolisen halun vuoksi XYZ:a sairaaksi. Impiä ei leimattu varsinaisesti sairaaksi, mutta Nikulan tulkinnan mukaan Impi oli kuitenkin sairasmielinen, mihin vaikutti osaltaan hänen halunsa samaa sukupuolta kohtaan, mutta myös *yleinen rauhattomuus, hermoston herkkyytys sekä viettielämän valta-asema muuhun sieluelämäään verrattuna*.¹³⁷

Kauppa-apulainen L:n tapauksessa kyse ei ollut myöskään sairaudesta tai taustalla vaikuttaneesta perversiosta, vaan kyse oli kahden aikuisen miehen harjoittamasta seksuaalisesta kanssakäymisestä. Tässä tapauksessa oman leimansa antoi kuitenkin maksullinen seksi. Kauppa-apulainen L:n motiivina oli saada seksuaalinen tyydytys, jota hänen vaimonsa ei kauppa-apulainen L:lle suonut ja prostituoitu B:tä motivoi saatu maksu.

Huomionarvoista on, ettei yhdessäkään oikeusistuimessa käsitellyssä tapauksessa kyseessä ollut pelkästään kahden aikuisen samaa sukupuolta olevan henkilön harjoittama seksuaalinen kanssakäyminen. Erityisen kiinnostavaa on se, että vaikka Impin tapauksessa alun perin kyse oli vain työ- ja muuttokirjan vääräntämisestä, toi hän kuitenkin potilaskertomuksen mukaan oikeudenkäynnissä julki hänen intiimin suhteensa toiseen naiseen, eikä häntä tämän jälkeenkään syytetty saman sukupuolen välisestä haureudesta. Ilmeisesti, jos samasukupuoliseen käyttäytymiseen ei liittynyt, kuten työmies S:n, kauppias H:n sekä kauppa-apulainen L:n ja prostituoitu B:n tapauksessa, mitään muuta yleistä siveellisyyttä loukkaavaa tekoa, ei ollut tarvetta alkaa erityisesti ajamaan tuomioita saman sukupuolen välisestä haureudesta. Sama koski myös XYZ:n ja Impin tapauksia, joissa molemmissa heitä hoitaneet lääkärit olivat halunneet tuoda esille näiden henkilöiden muunlaisenkin sairaalloisuuden, eikä pelkästään heidän väärään sukupuoleen kohdistuneen sukuvietin.

¹³⁶ TRO, riita- ja rikosasiain tuomiokirja 1906, loka- ja joulukuu. I os. 16.10.1906, 1355§.

¹³⁷ Nikula 1919, *Homoseksualiteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen*, s. 270.

Olettaisin myös, että osittain saman sukupuolen välisestä haureudesta tuomittujen alhaiseen määrään, on vaikuttanut nimenomaan se, ettei välttämättä tällaisesta teosta tuomittu, jos siihen ei liittynyt muita yleistä siveellisyyttä loukkaavia tekoja.

6 Päätäntö

Tutkimuksen ensisijaisena tarkoituksena oli tarkastella, miten samasukupuolisuutta määriteltiin eri diskursseissa. Rikosoikeudellisessa ajattelussa se määriteltiin vuonna 1894 voimaan tulleessa uudessa rikoslaisa rikokseksi. Se oli rangaistava teko, mutta vain teot olivat rangaistavia, koska se soti yhteiskunnan määrittämää yleistä siveellisyyttä vastaan.¹³⁸ Kuitenkin käytännön tasolla muiden siveellisyysrikosten parissa samasukupuolisuuden merkitys oli vähäinen, mistä osoituksena olivat huomattavasti pienemmät määrät tuomioissa verrattuna muihin siveellisyysrikoksiin.¹³⁹

Lääketieteellisissä julkaisuissa ja seksuaalivalistusoppaissa samasukupuolisuus oli esillä, mutta myös tässä diskurssissa samasukupuolisuus esiintyi marginaalisesti. Enemmän kansanvalistajia kiinnosti tuoda esille asioita, jotka oletettavasti vaikuttivat enemmän valtaväestön elämään, kuten onania. Samasukupuolisuus ei ollut, onanian tavoin, yleinen ilmiö valtaväestön parissa, minkä vuoksi kansanvalistajat eivät sitä suuremmin nostaneet esille.

Yleisesti todettuna lääketieteellisissä julkaisuissa ja seksuaalivalistusoppaissa samasukupuolisuus, niiltä osin kuin sitä esiintyi, nähtiin kaksijakoisena. Toisaalla oli opittu samasukupuolisuus, joka ilmeni nimenomaan seksuaalitekoina, mutta toisaalla oli taas synnynnäinen samasukupuolisuus, joka oli kokonaisvaltaisempi, yksilön seksuaali-identiteettiä määrittävä ominaisuus, johon kuitenkin ei liittynyt yleensä varsinaisia seksuaalitekoja. Suhtautumisessa opittuun samasukupuolisuuteen oli yhtäläisyyksiä rikosoikeudellisen ajattelun suhtautumisen kanssa; se oli toimintaa, joka soti yleistä siveellisyyttä vastaan, eikä siihen tullut suhtautua sen vuoksi missään muotoa hyväksyvästi. Synnynnäinen samasukupuolisuus määriteltiin ennemminkin sairaudeksi, jonka oireita oli ehkä mahdollista lievittää, mutta varsinaista parannusta siitä ei ollut.

Valtaväestön parissa samasukupuolisuus oli vielä vähemmän esillä kuin julkisissa diskursseissa. Terveystieteiden lehden lääkäripalstan välityksellä tarkasteltaessa

¹³⁸ Suomen Suuriruhtinanmaan Rikoslaki, 1889, s. 34.

¹³⁹ SVT XII:20–39 Vankeinhoito 1901–1920.

samasukupuolisuuden asemaa keskustelussa arkipäivän seksuaaliongelmasta, näyttäisi siltä, ettei samasukupuolisuudelle ollut siellä lainkaan tilaa. Poikkeuksena olivat muutamat lukijakirjeet, jotka Terveystieteiden lehdessä julkaistiin, joissa todennäköisesti käsiteltiin samasukupuolisuutta, mutta mitään laajempia tulkintoja tavoista jäsentää samasukupuolisuutta, ei ole mahdollista tehdä. Samasukupuolisuus loisti poissaololla valtaväestön seksuaalipohdinnoista.

Samasukupuolisilla henkilöillä itsellään ei Suomessa ollut mitään omaa ryhmää, jonka kautta he ryhmänä olisivat määritelleet samasukupuolisuutta. Samasukupuoliset henkilöt olivat yksittäisiä ihmisiä, joilla ei nähtävästi ollut kontakteja muihin samoin tunteneihin henkilöihin. Impiä lukuun ottamatta ei ole viitteitä siitä, että kukaan muu tutkimuksessa tarkastelluista henkilöistä olisi ollut toisen aikuisen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa tasaveroisessa suhteessa.

Eri diskurssien vaikutukset toiseen diskurssiin samasukupuolisuuden määrittelyssä eivät näyttäisi olleen kovinkaan liikkuvaisia. Rikosoikeudellisissa diskurssissa samaan sukupuoleen kohdistuneet seksuaaliteot olivat rikos, mutta muuten rikosoikeudellinen diskurssi ei pyrkinyt ilmiötä laajemmin määrittelemään. Lääketieteellisissä julkaisuissa ja seksuaalivalistusoppaissa samasukupuolisuus määriteltiin astetta syvällisemmin ja tässä diskurssissa samasukupuolisuus oli myös monitahoisempi ilmiö, mutta se mistä vaikutteet lääketieteeseen ja seksuaalivalistusoppaiden tapaan määritellä samasukupuolisuus tulivat, on hankalampi asia selvittää. Seksuaalivalistusoppaat, joissa samasukupuolisuutta käsiteltiin, olivat alun perin ulkomailla kirjoitettu.

Todennäköisesti seksuaalivalistusoppaiden tapaan käsitellä samasukupuolisuutta ovat vaikuttaneet muut diskurssit, mutta ulkomailla, ei Suomessa, koska täällä nämä seksuaalivalistusoppaat vain suomennettiin. Suomentajien käsityksiin muilla diskursseilla on varmasti ollut vaikutusta, mutta minkä verran taas oppaiden suomentajilla on ollut vaikutusta itse oppaiden tapaan esittää samasukupuolisuus, onkin ongelmallisempi kysymys. Olettaisin, että niissä oppaissa, joissa suomentaja on saanut vaikuttaa itse tekstin sisältöön, kuten Wretlindin oppaassa, jossa erikseen oli mainittu samasukupuolisuutta käsittelevän luvun olevan muokattu Suomen oloja vastaavaksi, suomentajien vaikutus on ollut suurempi itse

tekstin tapaan määrittää samasukupuolisuus. Niissä oppaissa, joissa suomentaja oli vain kääntänyt tekstin, on suomentajien vaikutus ollut vähäisempi, joskin suomentajien käyttämät termit samasukupuolisuudesta antoivat oman lisänsä samasukupuolisuudesta käytettyyn terminologiaan.

Muiden diskurssien vaikutus Backmanin ja Nikulan julkaisuihin on todennäköisesti ollut suurempi kuin seksuaalivalistusoppaisiin. Nämä kaksi lääketieteellistä julkaisua kertovat nimenomaan suomalaisen lääketieteellisen diskurssin tavasta määritellä samasukupuolisuus. Molemmissa, huolimatta vajaan 40 vuodesta, joka artikkeleiden julkaisuissa oli väliä, oli vahvasti esillä teoria vastakohtaisesta sukupuolitunteesta. Nikulalla teoria tosin ei ollut yhtä hallitseva kuin Backmanilla, mutta oli yksi tekijä selittämään synnynnäistä samasukupuolisuutta. Oletettavasti varsinkin naisten kohdalla oli helpompi määritellä kiinnostus samaan sukupuoleen sukuvietissä tapahtuneen vinoutuman avulla.

Valtaväestön suhtautumiseen vaikuttivat todennäköisesti eniten seksuaalivalistusoppaiden esittämät näkemykset samasukupuolisuudesta. Lääketieteelliset julkaisut olivat alan ammattilaisille suunnattuja, eivätkä ne tuskin löytäneet tietään tavallisen väestön luettavaksi. Seksuaalivalistusoppaat olivat kirjoitettu kansantajuisemmin ja ne olivat nimenomaan suunnattu kansan siveellisyyden kohottamiseksi. Seksuaalivalistusoppaiden tapaan jäsentää samasukupuolisuus, ei tavallisella väestöllä tuskin ollut osaa, ainakaan Suomessa.

Julkisten diskurssien eripuraisuus määritellä samasukupuolisuus rikoksena ja sairautena näkyi eritoten työmies S:n ja kauppias H:n tapauksessa ja siinä miten he itse jäsensivät omaa seksuaali-identiteettiään. Edes silloin, kun he molemmat joutuivat lain kanssa tekemisiin rikottuaan vallitsevaa rikoslakia, ei kumpikaan kokenut itseään rikolliseksi, vaan heidät oli ajanut tekoon taustalla vaikuttanut sairaalloisuus. Itsensä määrittelemisen sairaaksi näyttäisi olleen helppo takaportti välttyäkseen selittelemästä suuremmin valtaväestön seksuaalitavoista poikkeavaa käytöstä. Sama pätee myös XYZ:n ja Impin tapauksiin, joissa molemmat kokivat suurta tarvetta identifioitua vastakkaiseen sukupuoleen. Toisaalta tarve määritellä itsensä vastakkaisen sukupuolen tai jonkin muun statuksen välityksellä kertoo, siitä ettei tutkimusaikana eläneille samasukupuolisesti tunteneille henkilöille ollut mahdollisuutta löytää identiteettiä, joka olisi tehnyt samasukupuolisesta halusta hyväksyttävämpää.

Vuosien 1880 ja 1920 välisenä aikana ensin samaan sukupuoleen kohdistuneet teot tulivat rikoslain piiriin ja samanaikaisesti samasukupuolisuus alkoi tulla myös lääke- ja terveystieteellisen keskustelun kiinnostuksen kohteeksi. Mitään suurta mullistusta samasukupuolisuuden kiinnostavuudelle ei tapahtunut, mutta suhteessa 1800-luvulla vallinneeseen tilanteeseen. 1900-luvun alussa se oli erityisesti seksuaalivalistusoppaiden parissa useammin esillä, mikä mielestäni kertoo siitä, että samasukupuolisuuden olemassaolo tuli ainakin virallisissa diskursseissa tiedostetummaksi. Olettavasti asian olemassaoloa ei ensi kertaa tiedostettu, vaan samasukupuolisuutta oli tiedetty aiemminkin olevan olemassa, mutta sukupuoli- ja seksuaaliasioihin suhtautumisessa tapahtunut muutos osaltaan vaikutti myös siihen, että seksuaalielämän arveluttavistakin muodoista uskallettiin puhua aiempaa vapaammin.

Suurin muutos suhtautumisessa samasukupuolisuuteen tapahtui nimenomaan lääketieteen parissa. Nikula luopui Backmanin esittelemästä vastakohtaisesta sukupuolitunteesta samasukupuolisuuden syynä ja esitti samasukupuolisuuden kokonaisvaltaisempänä ilmiönä. Nikulalle samasukupuolisuuden taustalla saattoi kyllä vaikuttaa vastakohtainen sukupuolitunne, mutta se ei ollut itse syynä synnynnäisen samasukupuolisuuden syntyyn.

Mielestäni keskeinen syy samasukupuolisuuden marginaalisuuteen suomalaisessa rikosoikeudellisessa, lääke- ja terveystieteellisessä diskurssissa sekä valtaväestön parissa oli se, ettei se näkynyt juurikaan suomalaisessa yhteiskunnassa, minkä vuoksi ei ollut tarvetta pitää melua asiasta. Kun kuitenkin asioista, kuten onania, joka luokiteltiin ei-hyväksyttäväksi seksuaalikäyttäytymisen muodoksi, ei ollut tarvetta vaieta. Olettaisin, että syy siihen, ettei suomalaisessa yhteiskunnassa näkynyt henkilöitä, jotka olisivat kiinnostuneet samasta sukupuolesta, johtuneen siitä, ettei Suomessa erityisesti valtaväestön parissa tunnettu tällaista seksuaalikäyttäytymisen muotoa, jolloin näin mahdollisesti tunteneet henkilöt verkoston puuttuessa pyrkivät elämään yhteiskunnan asettamien normien mukaisesti vaieten omasta seksuaalisesta halustaan.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Kansallisarkisto

1. Rådstufträttens i Helsingfors brottmåls dombok för år 1916: fjärde afdelning. Jan-Feb. CbIV: 115. 26.2.1916

Tampereen kaupungin arkisto

Tampereen raastuvanoikeus

1. Riita- ja rikosasiain tuomiokirja 1906
loka- ja joulukuu. 1 os. 16.10.1906 1355§
2. Riita- ja rikosasiain tuomiokirja 1910
loka- ja joulukuu. 1 os. 13.10.1910 1538§

Painetut alkuperäislähteet

1. Alkuperäisaineistona käytetty kirjallisuus

A.E 1885

A.E, Hypospadiä, jonka takia on erehdytty sukupuolesta, Duodecim 1885;1(101), s. 122–124.

Alho 1919

Alho, Ensio, Eräs pseudohermafrodiittitapaus, Duodecim 1919:35(5), s. 203-205.

Backman 1882

Backman, Johan Al, Ett fall af konträr sexualkänsla, Finska Läkaresällskapets Handlingar 1882 XXIV, s.151–160.

Claussen 1915

Claussen, Christian, Elämän voimia. Nuoren miehen sukuelämä ruumiilliselta, sielulliselta ja siveelliseltä kannalta, suomentanut Toivo Helo, Edistysseurojen kustannus Oy, Helsinki.

Foerster 1912

Foerster, Fr. W, Sukuelämä terveeksi! suomentanut Rope Kojonen, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

Forel 1911

Forel, August, Sukupuolikysymys, Työväen Sanomalehti Osakeyhtiö, Helsinki.

Gruber 1913

Gruber, Max, Sukupuolielämän terveysoppi, suomentanut Väinö Lausas, Helsinki.

Kajava 1919

Kajava, Yrjö, Ihmisellä esiintyvistä valesineuvoisuudesta eli pseudohermafroditismista, Duodecim 1919:35(5), s. 182–202.

Klaveness 1903

Klaveness, Fredrik, Sukuvietin oikea sija ja merkitys persoonallisuudessa, suomentanut Paavo Snellman, Yrjö Weilin, Helsinki.

Klaveness 1904

Klaveness, Fredrik, Nuoruusajan ensi epäsiiveellisyys sekä vapautuminen siitä ja sen seurauksista luonnollis-siiveellisen sukuelämän käsityksen kautta, suomentanut Paavo Snellman, Yrjö Weilin, Helsinki.

Nikula 1919

Nikula, Akseli, Homoseksuaaliteetti ja sen oikeudellinen arvosteleminen, Duodecim 1919:35(7), s. 248–273.

Nyström 1905

Nyström, Anton, Sukupuolielämä ja sen lait. lääketieteellis-yhteiskunnallisia tutkimuksia, Kuopion uusi kirjapaino, Kuopio.

Päivärinta 1905

Päivärinta, Pietari, Siiveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa, Yrjö Weilin, Helsinki.

Wretlind 1902

Wretlind, E.W, Miesten siitinelo säännöllisessä ja kivuloisessa tilassa, suomentanut Vihtori Peltonen, WSOY, Porvoo.

2. Lehdet

Terveydenhoitolehti vuodet 1889–1916

3. Virallisjulkaisut ja komiteamietinnöt

Komiteamietintö 1875:9

Alamaiset ehdotukset Suomen Suuriruhtinanmaan Rikoslainsi. Suomalaisen kirjallisuuden kirjapaino, 1884.

Komiteamietintö 1884

Alamaiset ehdotukset Suomen Suuriruhtinanmaan Rikoslainsi. Suomalaisen kirjallisuuden kirjapaino, 1884.

Valtiopäivät 1888 Asiakirjat:I

Suomen Suuriruhtinanmaan Rikoslaki 1889

Tutkimuskirjallisuus

Halmesvirta 1998

Halmesvirta, Anssi, Vaivojensa vangit. Kansa kysyi lääkäreitä vastasivat – historiallinen vuoropuhelu 1889 – 1916, ATENA, Jyväskylä.

Häkkinen 1995

Häkkinen, Antti, Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867-1939, OTAVA, Helsinki.

Jokinen 1993

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Suoninen, Eero, Diskurssianalyysin aakkoset, Vastapaino, Tampere.

Juvonen 1994

Juvonen, Tuula, Sukupuoli ja halu Hilda Käkikosken kirjeenvaihdossa ja päiväkirjoissa, Naistutkimusraportteja 1/1994, Tasa-arvoasian neuvottelukunta, Helsinki.

Keskisarja 2006

Keskisarja, Teemu, ”Secoituksesta järjettömään luondocappalden kanssa”: perversiot, oikeuselämä ja kansankulttuuri 1700 –luvun Suomessa, Helsingin yliopisto, Helsinki.

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/vk/keskisarja/>

Löfström 1995

Löfström, Jan, Samanarvoiset, mutta vastakkaiset. Sukupuolipolariteetin ajatuksen historiallisuudesta suomalaisessa kulttuurissa, Naistutkimus (8)2/1995, 27–39.

Löfström 1999

Löfström, Jan, Sukupuoliero agrariikulttuurissa. ”Se nyt vaan on semmonen”, SKS, Helsinki.

Mattila 1999

Mattila, Markku, Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Mustola 1991

Mustola, Kati, Criminal Love – what does the criminalization of homosexuality until 1971 tell us about Finish society? Teoksessa Teet Veispak & Udo Parikas (toim.) Sexual Minorities and Society: The changing attitudes toward homosexuality in 20th century Europe, Tallinn, Institute of History.

Mustola 2007a

Mustola, Kati, Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajavartioita ja rajan ylittäjiä, Teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.) Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa, Like, Helsinki.

Mustola 2007b

Mustola, Kati, Fritz Wetterhoff, Teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.) Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa, Like, Helsinki.

Peltonen 1992

Peltonen, Matti, Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta, Hanki & Jää, Tampere.

Pohjola-Vilkuna 1995

Pohjola-Vilkuna, Kirsi, Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa, SKS, Helsinki.

Räsänen 1995

Räsänen, Arja-Liisa, Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920, Suomen Historiallinen seura, Helsinki.

Sorainen 1996

Sorainen, Antu, Naiset sodomiitteina? Naistenkeskinen haureus suomalaisessa oikeusjärjestelmässä, Tiede & Edistys 1996, (21);3, 211-223.

Sorainen 2005

Sorainen, Antu, Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa, Yliopistopaino, Helsinki.

Sorainen 2007

Sorainen, Antu, Edvard Westermarck, Teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.) Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa, Like, Helsinki.

Stålström 1995

Stålström, Olli, Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu, Gaudeamus, Tampere.

Uimonen 1999

Uimonen, Minna, Hermostumisen aikakausi. Neuroosit 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomalaisessa lääketieteessä, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.